

Latvijas Policijas Akadēmija

**NOSACĪTA PIRMSTERMIŅA
ATBRĪVOŠANA NO
KRIMINĀLSODA**

**M. jur. A. Judins
M. jur. D. Mežulis**

Rīga, 2004

Saturs:

1. Pētījuma mērķis, uzdevumi un metodes	3
2. Kriminālsoda mērķis. Ieskats kriminālsodu teorijā	4
3. Brīvības atņemšanas piespriešana Latvijā – teorija un prakse	7
4. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no brīvības atņemšanas būtība	10
5. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas statistika	12
6. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas priekšnosacījumi	15
7. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana – imperatīvs vai alternatīva ?	19
8. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas procesuālā kārtība	20
9. Pienākumu noteikšana, atbrīvojot personu nosacīti pirms termiņa	25
10. Uzraudzība pār personām, kuras atbrīvotas nosacīti pirmstermiņa	27
11. Valsts probācijas dienesta kompetence lietās par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no kriminālatbildības	30
12. Priekšlikumi un rekomendācijas	32
Pielikums 1	35
Pielikums 2	36
Pielikums 3	37
Pielikums 4	39
Pielikums 5	41
Pielikums 6	43
Literatūra	44

1. Pētījuma mērķis, uzdevumi un metodes

KRIMINĀLLIKUMA 61.pantā ir paredzēta iespēja nosacīti pirms termiņa atbrīvot personas, kuras tika notiesātas ar brīvības atņemšanu vai arestu. Atbilstoši likumam lēmumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas tiesa var pieņemt, ja notiesātais nav izdarījis pārkāpumus un iespēju robežās labprātīgi atlīdzinājis ar noziedzīgo nodarījumu nodarīto materiālo zaudējumu. Atbrīvojot notiesāto no soda izciešanas pirms termiņa, tiesa brīdina viņu, ka, gadījumā, ja viņš izdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu neizciestā soda laikā, nosacīta atbrīvošana tiks anulēta un personai būs jāizcieš agrāk piespriestais sods pilnā mērā. Tāpat, ja nosacīti pirms termiņa atbrīvotais bez attaisnojoša iemesla nepilda tiesas uzliktos pienākumus vai atkārtoti izdara administratīvos pārkāpumus, tiesa var pieņemt lēmumu par neizciestās soda daļas izpildīšanu.

Nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda plaši piemēro Latvijā – aptuveni viena trešdaļa notiesāto ik gadu tiek atbrīvota no brīvības atņemšanas nosacīti pirms termiņa. Pašlaik uzraudzību pār nosacīti atbrīvotajām personām veic Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcija (PITSI), bet no 2006.gada 1.janvāra attiecīgo funkciju pārņems Valsts Probācijas dienests.

Šā 2004.gadā veiktā pētījuma mērķis ir noskaidrot nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no brīvības atņemšanas praksi un šā institūta pilnveidošanas iespējas valstī;

Pētījuma gaitā tika izpildīti šādi uzdevumi:

- Sagatavoti priekšlikumi par tiesību bāzes, kas reglamentē nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no brīvības atņemšanas, pilnveidošanu
- Izstrādātas rekomendācijas Valsts Probācijas dienestam par darba organizēšanu ar nosacīti pirmstermiņa atbrīvotajām personām.

Pētījuma gaitā ir

- veikta tiesību normu, kuras regulē nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no brīvības atņemšanas, analīze
- savākti un apkopoti dati par praksi Latvijā, nosacīti pirmstermiņa atbrīvojot no brīvības atņemšanas,
- apkopota informācija par nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu uzraudzību
- analizēta ārvalstu prakse nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no brīvības atņemšanas organizēšanā,
- sagatavota atskaite par paveikto darbu.

2. Kriminālsoda mērķis. Ieskats kriminālsodu teorijā

Lai labāk izprastu soda mērķi un piemērošanas nosacījumus, lietderīgi ielūkoties kriminālsodu teorijas pamatziņās. Kriminālsods nav atbilde par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un tam ir diezgan pragmatiski mērķi. Krimināllikuma 35.panta 2.daļā ir noteikts, ka kriminālsodu piespriež, lai vainīgo personu sodītu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī, lai atturētu viņu un citus cilvēkus no jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Spēkā esošais Krimināllikums, atšķirībā no Latvijas kriminālkodeksa vairs nenosaka, ka ar sodu jācensas pāraudzināt notiesāto personu. Protams, nav slikti, ja notiesātā persona soda izciešanas laikā pilnīgi pārvērtē savu dzīvi, no sirds nožēlo izdarīto, izprot noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas nepieļaujamību un izlemj nekad vairs nepārkāpt likumu, jo tas būtu pretrunā ar personas morāliem uzskatiem. Tomēr kriminālsodu izpildes sistēma nevar garantēt šī mērķa sasniegšanu. To apzinoties, likumdevējs ir formulējis likumā sodīšanas minimālo mērķi, t.i. turpmāku personu atturēšanos no noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas.

Kaut gan nav pārliecinoši pierādīts, ka ar kriminālsodiem var pāraudzināt personu, tomēr ir svarīgi, lai sods notiesāto personu ietekmētu pozitīvi. Sodu izpildes sistēmai ir jābūt orientētai uz notiesātās personas labošanu, t.i. notiesātā pāraugšanu par likumpaklausīgu iedzīvotāju, cieņas ieaudzinašanu pret likumu, sabiedrības normām, kā arī pielāgošanu normāliem dzīves apstākļiem sabiedrībā.

Līdz pat XX gadsimtam ir dominējis viedoklis, ka sodīšanas mērķi var sasniegt, iebiedējot cilvēkus, lai viņi, apzinoties soda iespēju, atturētos no noziedzīgas rīcības. To nodrošināja, paredzot bargus sodus un nežēlīgi tos piemērojot. Atbilstoši šai pieejai likumpārkāpēji ir jāsoda bargi, lai citiem cilvēkiem nerastos vēlme izdarīt noziegumus, proti, sods ietekmē sabiedrību ar bailēm no soda saņemšanas. Taču saskaņā ar šiem uzskatiem valstij nāktos piemērot arvien bargākus un nežēlīgākus sodus, kas noved pie nepamatotas cietsirdības. Savukārt sabiedrība pakāpeniski pierod pie nežēlīgiem sodiem un nežēlības vispār, kas var izraisīt arī sabiedrības tikumu degradēšanos.

Brīvības atņemšanas sods saskaņā ar šo teoriju ir pārāk viegls. Sodam jābūt ļaunumam, ciešanām un sāpēm. Sods ir sabiedrības paš aizsardzības līdzeklis, kas, kā valsts sankcionētas mokas un ciešanas, attur cilvēkus no noziedzīgas darbības (Mitelstedts). Sabiedrība savā taisnīguma apziņā ir radikāla un bieži vien izskan aicinājumi pēc sodu sistēmas bardzināšanas. Arī likumdevējs bieži vien nerodot citas iespējas pildīt partiju dotos pirmsvēlēšanu solījumus - cīnīties ar noziedzību, - kā vienīgo iespējamo solījumu pildīšanas mehānismu atrod sankciju celšanu un agrāk nesodāmu darbību kriminalizēšanu. Rezultātā notiek tikumu nobīde arī sodītājās personās. Persona, izciešot sankcijā paredzēto neproporcionāli lielo brīvības atņemšanas sodu, zaudē saikni ar ārējo pasauli un nevar pielāgoties dzīvei ārpus cietuma. Atbrīvojoties no ieslodzījuma, šāds cilvēks steidz izdarīt jaunu noziegumu, lai pēc iespējas ātrāk atgrieztos cietumā.

Cita kriminālsodu koncepcija - Vispārīgās brīdināšanas teorija - ir maskēta iebaidīšanas teorija, tās pārstāvji (Bauers) uzskata, ka sabiedrība, lai sevi sargātu no nevēlamām parādībām, izraugās dažādus līdzekļus, dažkārt arī audzinošus. Šāds audzinošanas līdzeklis ir arī sods, jo iedarbojoties uz cilvēka apziņu, tas attur no noziedzīgas rīcības. Tādējādi, lai novērstu noziedzību ir jābūt sodam.

Protams, var diskutēt par to, cik liela ir soda audzinošā un cik iebiedējošā loma. Nenoliedzami, racionāls grauds ir katrā no šīm teorijām un atsevišķiem cilvēkiem pietiek ar soda audzinošo nozīmi, bet citus labāk ietekmē baiļu efekts.

Speciālās brīdināšanas teorija atzīst, ka ar sodu no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas jāattur tikai tas, kurš ir orientēts uz noziedzīgu rīcību. Pēc šīs teorijas būtu jāsoda arī tas, kurš vēl nav izdarījis noziedzīgu nodarījumu, tomēr ir tendēts uz noziedzīgu rīcību un sods jāpiemēro tik ilgi līdz šī noziedzīgā tendence izzūd. Pēc šīs teorijas pārstāvju (Livingstons) uzskatiem sods attur personu no noziedzīgas rīcības un tas ir panākams:

1) ar fizisku iedarbību, proti, pret personu lietojot tādus līdzekļus, kas atņem tai fizisko iespēju kaitēt sabiedrībai, galvenokārt ievietošana ieslodzījumā;

2) ar audzināšanas līdzekļiem, radot cilvēkā pozitīvas tieksmes, galvenokārt tieksmi strādāt.

Vispārīgās un speciālās brīdināšanas teorijas atziņas apvienotas psihiskās piespiešanas teorijā, kuras propagandētājs ir Feierbahs. Saskaņā ar viņa uzskatiem katrs cilvēks ar savām darbībām cenšas sasniegt kādu konkrētu materiālu vai emocionālu mērķi. Arī ar noziedzīgu uzvedību viņš vēlas apmierināt mantiskas vajadzības vai, piemēram, kaislības. Taču tā kā valstij noziedzība nav izdevīga, tad jācenšas šiem noziedzīgajiem motīviem pretstatīt kādus citus apsvērumus, kas padara noziedzīgu darbību par neizdevīgu. Soda draudi tāpat ir labuma, kas tiks sasniegts izdarot noziegumu, pretstats. Feierbahs norāda uz cilvēka dabu, kurai raksturīga ietekmēšanās un pakļaušanās kaislībām, kas ir kaitīgas gan pašam, gan arī sabiedrībai. Tāpēc nepieciešams šīm emocijām, kas virza uz noziedzīgu rīcību pretstatīt citas emocijas, kas atturētu no šādas noziedzīgas rīcības. Sods ir tas faktors, kas notur noziedzīgo gribu zināmās robežās. Sodīšanas tiesības pēc Feierbaha uzskatiem ir neapstrīdamas, jo soda draudi kā tādi neviena tiesības neierobežo. Taču soda draudiem ir jābūt nepieciešamības gadījumā realizējamiem, pretējā gadījumā nevar panākt noziedzīgās gribas apturēšanu. Persona, kas izdara noziegumu, apzināti pakļauj sevi sodam, jo viņai ir zināms, ka savu interešu apmierināšana ar noziedzīgo rīcību ir sodāma. Sods šādai personai jānosaka, ievērojot gan apdraudēto interešu svarīgumu, gan arī noziedzīgās gribas spēku. Šīs teorijas vājumus ir tai apstākļi, ka, pamatojoties uz to, nevar sodīt personu, kas izdarījusi noziegumu aiz neuzmanības, proti, bez noziedzīgās gribas.

Labošanas teorijas piekritēji sodu uzskata par personas labošanas līdzekli, jo sods noziedznieku padara par labu cilvēku, derīgu sabiedrības locekli. Tika uzskatīts, ka cilvēks maina savus uzskatus reliģiski – tikumiskajā plāksnē vai arī socializējas tiesībpaklausīgai dzīvei. Šādai pāraugšanai nepieciešama svēto rakstu studēšana, reliģiska satura sarunas, dalība reliģiskos rituālos. Cilvēku jāuzskata par labotu, ja viņš pievēršas ticībai un atzīst tikumības principus. Šī teorija sakņojas kanoniskajās tiesībās, kur par labošanu uzskata grēku nožēlošanu. Bez šaubām šī teorija tikumisko ideālu dēļ ir vērtējama pozitīvi. Tomēr grūti piemērojama reālajā dzīvē, kad sodītais no cietuma, kur tiek sludināta nožēlošana, piedošana un rūpes par tuvāko, nonāca reālajā dzīvē, kur valda nežēlīga cīņa par izdzīvošanu.

Savukārt mazāk pakļauta šāda rakstura problēmām ir atziņa, ka soda mērķis ir pāraudzināt cilvēku par sociāli derīgu sabiedrības locekli. Sevišķi iedarbīga tā varētu būt attiecībā uz nepilngadīgajiem, kuru raksturs vēl nav līdz galam noformējies. No šīs teorijas izriet arī svarīga atziņa par to, ka sods nedrīkst degradēt nedz sodāmo personu, nedz arī sabiedrību. Saskaņā ar šo teoriju tuvinās gan sabiedrības, gan sodāmā intereses, jo sods nes vislielāko labumu sabiedrībai, ja tas nāk par labu arī tiesājamam, audzinot viņā sociālā pienākuma apziņu un radot godīgas dzīves iespējas pēc soda izciešanas. Taču pilnībā realizējot šo teoriju nāktos atzīt, ka persona ir izcietusi sodu tikai tad kad, sasniegts attiecīgs mērķis, bet to noteikt nekad nav iespējams. Tādējādi kļūst neskaidras soda piemērošanas robežas. Jautājumu par vainīgumu nāktos aizstāt ar jautājumu par

personas uzvedības raksturu nākotnē. Šādā gadījumā sodu nāktos piemērot nesagaidot noziedzīgo darbību, bet nesodītas atstāt personas, kas ir nelabojamas vai arī kurām labošana nav nepieciešama.

Krimināllikumā praktisku pasvērumu labad likumdevējs tikai vispārīgi formulē soda mērķus un soda piemērošanas nosacījumus, praktiskos soda piemērošanas un atbrīvošanas no soda jautājumus uzticot kompetentām personām. Tā pie nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda noteikts, ka tiesa var nosacīti atbrīvot, ja izpildīti šādi kritēriji:

- izciesta likumā noteikta piespriedā soda daļa,
- notiesātais nav izdarījis pārkāpumus,
- notiesātais atbilstoši iespējām ir labprātīgi atlīdzinājis ar noziedzīgo nodarījumu nodarīto materiālo zaudējumu,
- gadījumā, ja notiesātais noziedzīgo nodarījumu izdarījis alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības dēļ, ja viņš piekritis ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības.

Kā redzams likums, likums izvairās no jautājuma vai notiesātais ir labojies, nožēlojis izdarīto un kļuvis par sabiedrības locekli, kas gatavs respektēt pieņemtos uzvedības noteikumus. Tajā pašā laikā, jāsaprot, ka savulaik tiesa, piemērojot reālu brīvības atņemšanu uz noteiktu laiku ir izraudzījusies nodarījuma smagumam un citiem apstākļiem atbilstošu brīvības atņemšanas termiņu un sākotnēji tiek prezumēts, ka šis sods būs jāizcieš pilnā mērā. Tomēr Krimināllikuma 61. pantā paredzēta atkāpe no šī nosacījuma kas paredzēta, lai stimulētu notiesāto ievērot brīvības atņemšanas iestādē noteikto režīmu un neizdarīt pārkāpumu, kā arī, lai radītu personā pārliecību, ka valsts personai uzticas un ir gatava respektēt notiesāto personu kā cilvēku, kurš, izciešot atbilstošo soda daļu, ir labojies. Tas vai šī panta nosacījumi ir piemērojami konkrētajam notiesātajam, ir jāizlemj tiesai, pamatojoties uz atbilstošiem likumā noteiktajiem faktoriem.

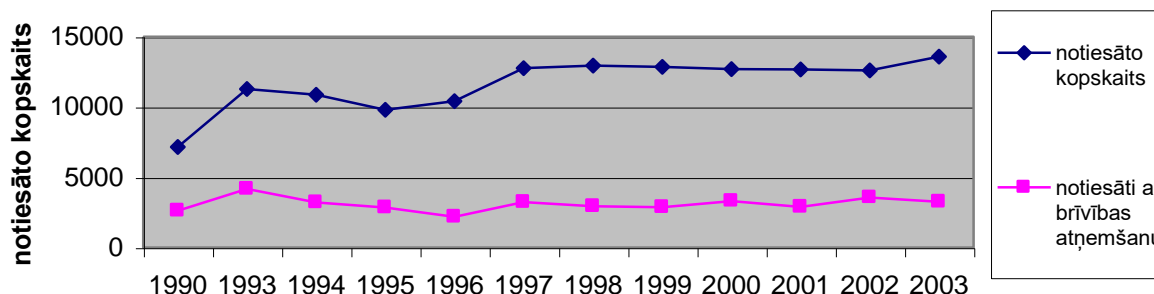
3. Brīvības atņemšanas piespriešana Latvijā – teorija un prakse

Tā kā nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no turpmākas brīvības atņemšanas soda izciešanas efektivitātes jautājumi ir cieši saistīti ar brīvības atņemšanas soda piemērošanas praksi, tad aplūkosim kā brīvības atņemšana tiek piemērota Latvijā.

Atbilstoši Latvijas kriminālsodu sistēmai vissmagākais soda veids, ko tiesa var piespriest par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ir brīvības atņemšana. Ar reālu brīvības atņemšanu Latvijā tiek sodīta aptuveni ceturtdaļa noziedznieku. Ieskatu ar brīvības atņemšanu notiesāto personu dinamikā var gūt aplūkojot sekojošo tabulu.

Notiesāto skaits 1990.-2003.gados¹

gads	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Notiesāto kopskaits	7,159	7,372	9,097	11,280	10,877	9,797	10,428
Notiesāti ar brīvības atņemšanu	N/d	N/d	N/d	4,162	3,225	2,839	2,195
Notiesāti ar brīvības atņemšanu, % no kopējā notiesāto skaita	36.6	35.2	36.1	36.9	29.6	29.0	21.1
gads	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Notiesāto kopskaits	12,772	12,952	12,862	12,689	12,679	12,615	13,586
Notiesāti ar brīvības atņemšanu	3,238	2,930	2,865	3,305	2,886	3,551	3,260
Notiesāti ar brīvības atņemšanu, % no kopējā notiesāto skaita	25.4	22.6	22.2	26.0	22.7	28.1	24.0

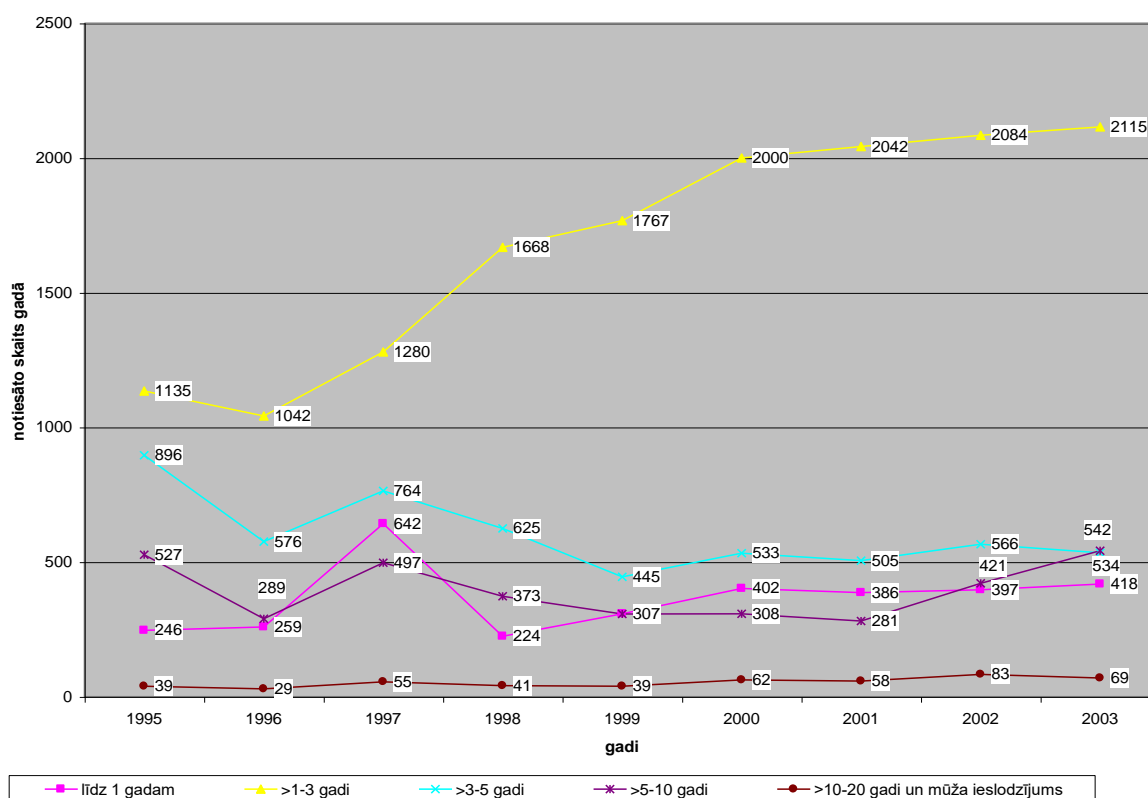
Latvijas krimināltiesības paredz, ka brīvības atņemšanas ilgums, ko tiesa var piespriest likumpārkāpējiem, nevar būt īsāks par sešiem mēnešiem un nedrīkst pārsniegt divdesmit piecus gadus, izņemot gadījumu, kad personai ir piespriests mūža ieslodzījums. Krimināllikumā nav neviena panta, kurā ar absolūti noteikto sankciju būtu precīzi noteikta brīvības atņemšanas laiks, ko personai būtu jāizcieš sakarā ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Visos gadījumos tiesai ir zināma rīcības brīvība, nosakot noziedzniekam sodu – krimināllikuma sevišķās daļas pantos tieši vai netieši ir paredzēts maksimālais un minimālais laiks, uz kuru personai var būt ierobežota brīvība sakarā ar noteikta veida noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Savukārt tiesa, ievērojot izdarītā

¹ Izmantoti Tieslietu ministrijas un Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes dati

noziedzīgā nodarījuma raksturu, ar to radīto kaitējumu, izraisītās sekas, tiesājamā personību un citus svarīgus apstākļus, piespriež pārkāpējam tādu soda, lai sasniegtu likumā definētos mērķus, proti - sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Analizējot pēdējos gados brīvības atņemšanas piemērošanas tendences, var redzēt, ka salīdzinoši stabils ir to notiesāto skaits, kuriem piespriež brīvības atņemšanu uz īsu laiku (līdz 1 gadam) un uz ilgu laiku (ilgāku par 10 gadiem). Savukārt ik gadu pieaug to cilvēku skaits, kuriem brīvība ir atņemta uz laiku, kas ir ilgāks par 1 gadu, bet kas nepārsniedz 3 gadus – ja 1996.gadā ar brīvības atņemšanu uz attiecīgo laiku tika notiesāti 1042 cilvēki, tad 2003.gadā to skaits sasniedza 2115 cilvēkus(+103 %). Tāpat ir palielinājies to cilvēku skaits, kuriem tiesa piespriež brīvības atņemšanu uz laiku, kas ir ilgāks par 5 gadiem, bet nepārsniedz 10 gadus – 2001.gadā attiecīgos sodus piesprieda 281 cilvēkam, bet 2003.gadā – jau 542 cilvēkiem (+93 %).

Piesprietās brīvības atņemšana ilgums 1995.-2003. gados

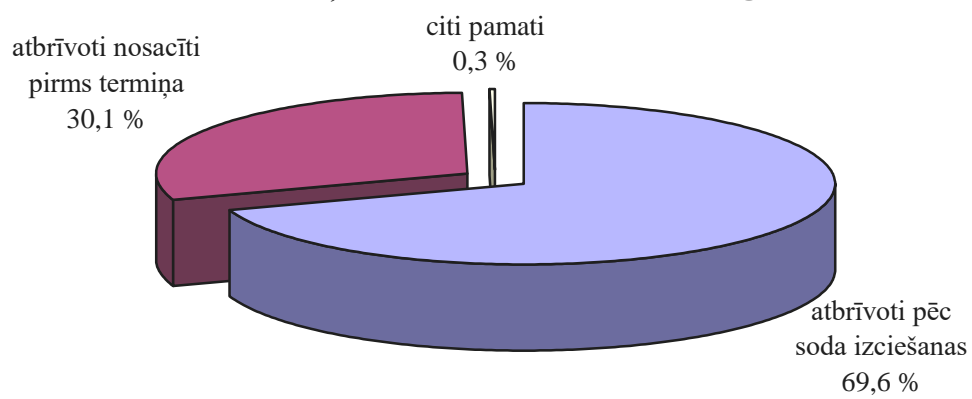
2004.gada 1.janvārī ieslodzījuma vietās atradās 8231 ieslodzītās personas, no tām 4962 notiesātie un 3269 apcietinātie. Penitenciārais koeficients 2004.gada 1.janvārī bija 355 ieslodzītie, bet 7.maijā – 339 ieslodzītie uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju.

2003.gadā no brīvības atņemšanas iestādēm ir atbrīvoti 2578 notiesātie, no tiem:

- pēc soda izciešanas – 1795 (69,6%);
- nosacīti pirms termiņa - 776 (30,1%);
- apžēloti – 2 (0,08%);
- sakarā ar smagu slimību – 3 (0,1%);
- sakarā ar sprieduma izmaiņu uzraudzības kārtībā – 2 (0,08%).

Pamati notiesāto atbrīvošanai no brīvības atņemšanas vietām 2003.gadā, %

4. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no brīvības atņemšanas būtība

Kaut gan tiesas spriedumā, piespriežot personai brīvības atņemšanu, precīzi tiek noteikts brīvības atņemšanas ilgums, tas nenozīmē, ka likumpārkāpējam faktiski ir jāatrodas cietumā tik ilgi, cik tas ir paredzēts tiesas spriedumā. Krimināllikuma 61.pantā ir noteikts, ka personu, kura ir notiesāta ar brīvības atņemšanu, tiesa var nosacīti pirms termiņa atbrīvot no pamatsoda. Faktiski brīvības atņemšanas piespriešana Latvijā ir akts, kas nosaka, ka ir **iespējams**, ka likumpārkāpējs tiks izolēts no sabiedrības uz spriedumā noteikto laiku. Tomēr personai ir visas iespējas arī pēc īsāka laika, nekā ir paredzēts spriedumā, būt atbrīvotai no cietuma.

Attiecīgā kārtība pilnīgi atbilst progresīvajai kriminālsodu izciešanas sistēmai, kuru realizē Latvijā. Soda progresīvā izpilde pamatojas uz notiesāto diferenciāciju katra brīvības atņemšanas iestādes veida un režīma ietvaros, kā arī notiesāto pārvietošanu no viena veida cietuma uz cita veida cietumu, ņemot vērā izciestā soda daļu, notiesātā uzvedību, izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu, agrākās sodāmības, attieksmi pret citiem notiesātajiem un cietuma personālu. Tās mērķis ir panākt soda izpildes režīma atbilstību notiesātā uzvedībai un resocializācijas pakāpei, nodrošinot soda izpildi, kā arī viņa optimālu iekļaušanos dzīvē pēc atbrīvošanas².

Pārkāpēju izolācija no sabiedrības nav primārs kriminālsodīšanas mērķis. Brīvības atņemšana vairāk ir līdzeklis, nekā rezultāts Temīdas rokās. Kriminālsoda piespriešana ir to līdzekļu izvēle, izmantojot kurus tiek mēģināts pozitīvi ietekmēt notiesāto, lai novērstu noziedzīgu nodarījumu recidīvu. Gadījumā, ja persona ir sodīta ar brīvības atņemšanu, iespēja būt atbrīvotai pirms termiņa lielai notiesāto personu daļai ir nopietns stimuls ievērot cietuma administrācijas prasības un neizdarīt pārkāpumus soda izciešanas laikā.

Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda atbilst tādām krimināltiesību principam kā represijas ekonomija. Ierobežojot likumpārkāpēja tiesības, ir jāizvēlas minimālā represija, ar kuru var sasniegt sodīšanas mērķus. Konstatējot, ka brīvības atņemšanas izciešanas laikā persona ir mainījusi un ir pareizi novērtējusi notikušo, var pieļaut nosacītu personas atbrīvošanu no soda izciešanas pirms tā termiņa, kurš tika noteikts spriedumā. Tas ļauj individualizēt kriminālsoda izpildi un piemērot brīvības ierobežošanu tik ilgi, cik tas ir nepieciešams, lai labotu likumpārkāpēju.

Latvijas Kriminālkodeksā tika paredzēti ierobežojumi nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda piemērošanai. To, piemēram, nebija atļauts piemērot sevīšķi bīstams recidīvistam, personai, kas izdarīja slepkavību pastiprinošos apstākļos, personai, kurai nāves sods aizstāts ar brīvības atņemšanu apžēlošanas vai amnestijas kārtībā u.c.³. Veicot grozījumus Kriminālkodeksā, likumdevējs pakāpeniski sašaurināja to personu loku, kuras nevar būt nosacīti pirmstermiņa atbrīvotas no brīvības atņemšanas izciešanas. Savukārt jaunais Krimināllikums, kas stājās spēkā 1999.gadā vispār neparedz nevienu notiesāto personu kategoriju, kurai nebūtu ļauts pretendēt uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, respektīvi, soda progresīvās izpildes sistēmai ir pakļauti visi notiesātie slēgtajos un daļēji slēgtajos cietumos neatkarīgi no piespriešā soda ilguma⁴. Likumā nav atrunāta iespēja nosacīti pirmstermiņa atbrīvot tos cilvēkus, kas izcieš sodu atklātajos cietumos. Tomēr ir acīmredzami, ka nav nekāda pamata uz šo cilvēku grupu neattiecināt soda progresīvās izpildes principus un Krimināllikuma 61. panta nosacījumus. Tādējādi arī uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu var pretendēt ikviens notiesātais, ja ir ievērotas likumā noteiktās prasības.

Svarīgi ievērot, ka atbilstoši likumam personas pirmstermiņa atbrīvošana no brīvības atņemšanas izciešanas nav absolūta, bet ir nosacīta. Tas nozīmē, ka atbrīvojot notiesāto pirms termiņa no soda izciešanas, valsts izvirza personai noteiktas prasības un to neievērošana var būt iemesls atgriešanai uz cietumu, lai pilnīgi izciestu agrāk piespriešāto sodu. Tādējādi pēc nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas personai faktiski ir noteikts pārējas laiks – bijušais ieslodzītais ir brīvs, bet ir paredzēta zināma kontrole pār viņa uzvedību; neizciestā brīvības atņemšanas daļa nav dzēsta,

---

³ sk. Latvijas KK 50.¹ pantu (Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda un soda aizstāšanas ar vieglāku sodu nepiemērošana)

bet pastāv iespēja, ka tā tiks anulēta. Tas vai neizciestais sods nākotnē reāli būs jāizcieš ir pilnīgi atkarīgs no personas, kuru pirmstermiņa nosacīti atbrīvo no soda izciešanas. Ja persona neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus, administratīvos pārkāpumus un pildīs uzliktos pienākumus, pat nebūs tiesiska pamata skatīt jautājumu par neizciestā soda izpildi. Savukārt personas antisociāla uzvedība un uzlikto pienākumu ignorēšana var kļūt par iemeslu neizciestā soda izpildei.

5. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas statistika

Nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu Latvijā piemēro plaši. 2003.gadā no Latvijas cietumiem tika atbrīvoti 2578 notiesātie. No viņiem 776 cilvēki, jeb 30,1% tika atbrīvoti nosacīti pirms termiņa. Arī iepriekšējos gados šo personu skaits bija gandrīz trešā daļa no atbrīvoto kopskaita. Absolūtajos skaitļos nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto daudzums ir gandrīz nemainīgs un tie ir aptuveni 770-790 cilvēki gadā. Tomēr procentuālā daļa no atbrīvoto personu kopskaita pēdējos gados nedaudz samazinājusies – no 34,6% 2000.gadā līdz 30,1% 2003.gadā.

No ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu skaits 2000.- 2003.gados⁵

gads	2000.	2001.	2002.	2003.
atbrīvoto personu kopskaits	2296	2520	2517	2578
tai skaitā atbrīvoti pēc soda izciešanas	1480	1728	1738	1795
% no atbrīvoto personu kopskaita	64,5	68,6	69,1	69,6
tai skaitā atbrīvoti nosacīti pirms termiņa	794	782	770	776
% no atbrīvoto personu kopskaita	34,6	31	30,6	30,1

Jāpiebilst, ka vidējie rādītāji par nosacīti pirms termiņa no brīvības atņemšanas atbrīvotajām personām, atspoguļo kopējo situāciju Latvijas brīvības atņemšanas iestādēs, tomēr atsevišķos cietumos nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu skaits krasi atšķiras. Piemēram, 2003.gada no Grīvas cietuma nosacīti pirmstermiņa tika atbrīvoti 8 % no atbrīvoto personu kopskaita, savukārt Matīsa cietumā – 47,8 % no atbrīvoto personu kopskaita.

No atsevišķām ieslodzījumu vietām atbrīvoto personu skaits 2003.gadā⁶

cietums	cietuma veids	atbrīvoto personu skaits pēc termiņa beigām	atbrīvoti nosacīti pirms termiņa	nosacīti pirmstermiņa daļa no atbrīvoto personu kopskaita, %
Grīvas	SC	300	26	8 %
Jelgavas	SC	185	104	36 %
Pārlielupes	SC	349	83	19,2 %
Valmieras	SC	209	100	32,4 %
Brasas	DSCn	58	7	10,8 %
Šķirotavas	DSC	232	77	24,9 %
Jēkabpils	SC; DSCn; ACn	254	77	23,3 %
Daugavpils	SCn; DSCn	37	23	38,3 %
Matīsa	SC DSCn	48	44	47,8 %

⁵ pēc Ieslodzījumu vietu pārvaldes datiem

⁶ informāciju ir apkopojis A.Gēģeris

Iļģuciema	DSC; ACn	80	66	45,2 %
Saīsinājumi: DSC – daļēji slēgtais cietums SC – slēgtais cietums ACn – atklātā cietuma nodaļa DSCn – daļēji slēgtā cietuma nodaļa SCn – slēgtā cietuma nodaļa				

Acīmredzami, ka zināmā mērā atšķirība starp nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu skaitu ir saistīta ar ieslodzījuma vietu tipiem un personu kategorijām, kas izcieš tajos piespriesto brīvības atņemšanu. Tā, piemēram, Iļģuciema cietumā sodu izcieš sievietes, Matīsa cietumā galvenokārt sodu izcieš bijušie valsts pārvades un varas darbinieki, kuri sodīti pirmo reizi. Tomēr ļoti grūti izskaidrot, kāpēc divos slēgtajos cietumos – Grīvas un Jelgavas, tiek īstenota tik atšķirīga prakse saistībā ar personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Intervējot Grīvas cietuma priekšnieku, tika noskaidrots, ka šā cietuma administrācija uzskata, ka pirmstermiņa atbrīvošana no cietuma nedrīkst notikt automātiski, ievērojot vien to, ka persona ir izcietusi minimālo piespriedtā soda daļu, pēc kuras vispār var tikt skatīts jautājums par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda. Grīvas cietuma administratīvā komisija ļoti rūpīgi izvērtē katru lūgumu piemērot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, analizē notiesātās personas uzvedību visā soda izciešanās laikā un tikai iegūstot pārliecību, ka cilvēks tiešam ir izdarījis pareizus secinājumus un ir labojies, nosūta uz tiesu lūgumu atbrīvot personu nosacīti pirmstermiņa.

Līdzīgi argumentē nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda piemērošanas praksi Jelgavas cietuma administrācija.

Pētījuma gaitā notika iepazīšanās ar Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas praksi, lemjot par notiesāto nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas. 2003.gadā Latgales priekšpilsētas tiesā tika saņemti 148 iesniegumi no Šķirotavas cietuma, Matīsa cietuma un Centrālcietuma par personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Izskatot attiecīgās lietas, 144 iesniegumi par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu tika apmierināti, savukārt 4 – noraidīti.

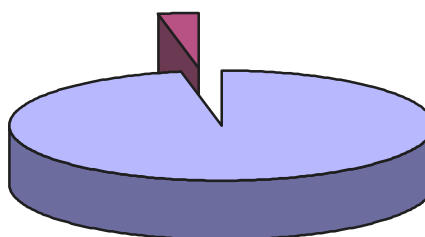
Pētījuma gaitā tika izanalizēti 88 lietu materiāli par notiesāto pirmstermiņa nosacītu atbrīvošanu no brīvības atņemšanas, kuras tika izskatītas Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā 2003.un 2004.gados; 46 lietas tika izskatītas 2003.gadā, 42 – 2004.gadā. 86 gadījumos tiesa pieņēma lēmumu atbrīvot notiesātos nosacīti pirms termiņa, 2 gadījumos tiesa noraidīja lūgumus atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa. Attiecīgie lēmumi tika pieņemti par Šķirotavas cietuma, Matīsa cietuma un Centrālcietuma ieslodzīto nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas prakse, izskatot

iesniegumus par personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu

no soda. %

3 %
iesniegumi par
personas nosacītu
pirmstermiņa
atbrīvošanu tika
noraidīti

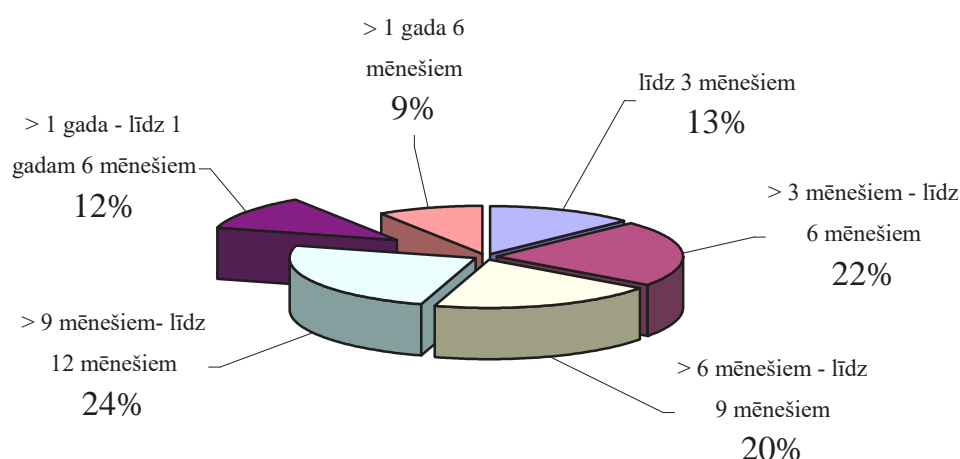

97%
atbrīvoti nosacīti
pirmstermiņa

Teorētiski maksimālais soda laiks, no kura izciešanas personu nosacīti pirmstermiņa nosacīti atbrīvo var būt 6 gadi 3 mēneši; t.i. gadījumā, ja personai, saskaitot sodus pēc vairākiem spriedumiem tiesa piesprieda brīvības atņemšanas laiku uz 25 gadiem un viņa faktiski ir izcietusi $\frac{3}{4}$ no tā, proti 18 gadus un 9 mēnešus. Tomēr praksē tā nenotiek un lielākā personu daļa tiek atbrīvota nosacīti pirmstermiņa, faktiski no piespriedtā soda neizciešot mazāk kā divus gadus.

86 analizētās Latgales priekšpilsētas lietās par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda minimālais neizciestais brīvības atņemšanas laiks bija 29 dienas, maksimālais – 1 gads 11 mēneši un 10 dienas. 68 cilvēkiem neizciestais brīvības atņemšanas laiks bija mazāk par 1 gadu.

Brīvības atņemšanas laiks, no kura izciešanas nosacīti tika atbrīvoti notiesātie, %

Iegūtās ziņas ļauj secināt, ka cietumu administrācija un tiesas ir ļoti uzmanīgas nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda piemērošanā. Tas izskaidrojams arī ar pastāvošo tiesu praksi, kad reāla brīvības atņemšana parasti tiek piemērota personām, kas sistemātiski izdara noziedzīgus nodarījumus un stūrgalvīgi nevēlas laboties vai arī izdarītie nodarījumi ir smagi.

6. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas priekšnosacījumi

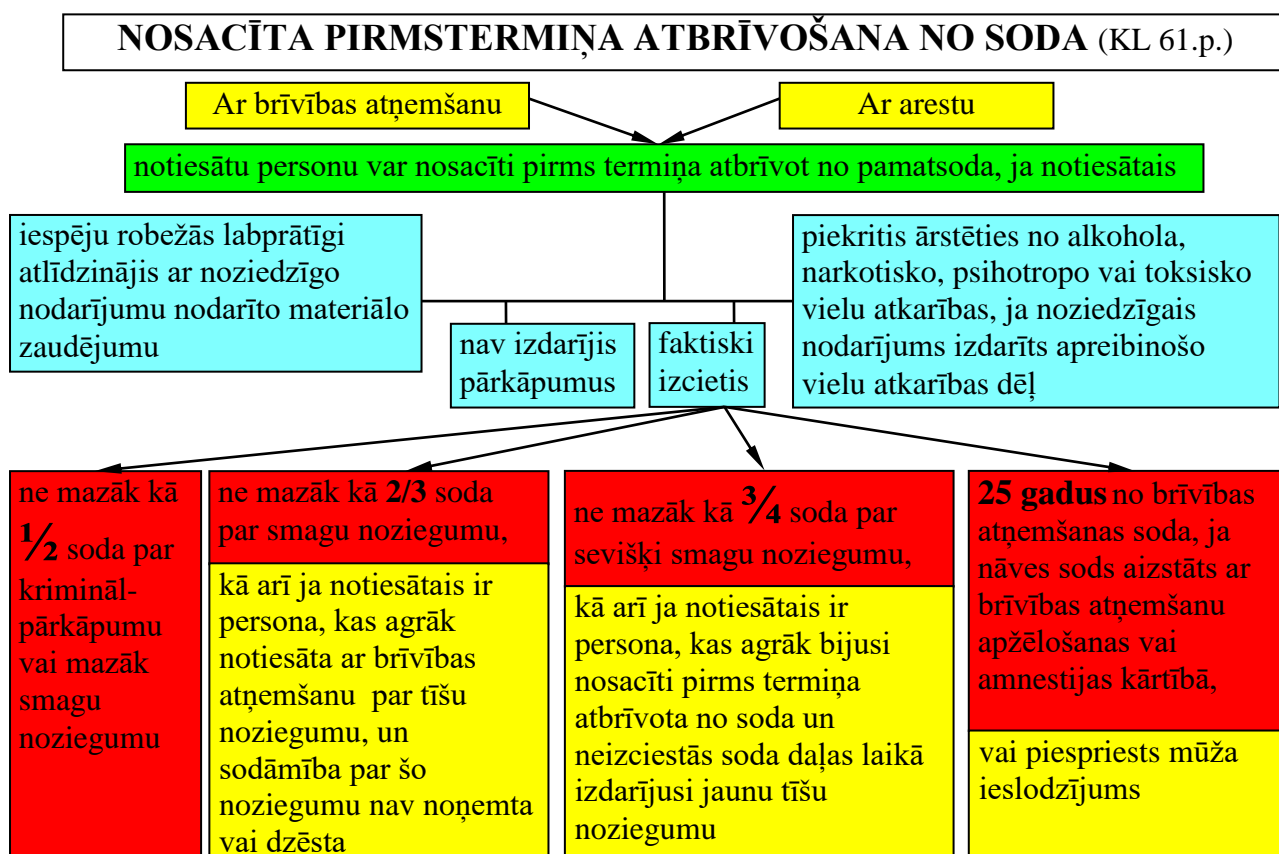
Lēmumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda var pieņemt, ja konstatēti tiesību aktos paredzēti apstākļi, kas attiecas uz

- faktiski izciestā kriminālsoda daļu;
- personas uzvedību soda izciešanas laikā.

Atbilstoši Krimināllikuma 61.pantam nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no kriminālsoda izciešanas ir iespējama, ja persona faktiski ir izcietusi likumā noteikto piesprietā kriminālsoda daļu, proti -

- ne mazāk kā $\frac{1}{2}$ no noteiktā soda par izdarīto kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu;
- ne mazāk kā $\frac{2}{3}$ no noteiktā soda, ja tas piespriests par smagu noziegumu, kā arī ja persona agrāk bijusi notiesāta ar brīvības atņemšanu par tīšu noziegumu, un sodāmība par šo noziegumu nav noņemta vai dzēsta;
- ne mazāk kā $\frac{3}{4}$ no noteiktā soda, ja tas piespriests par sevišķi smagu noziegumu, kā arī ja notiesātais agrāk ir bijis nosacīti pirms termiņa atbrīvots no soda un no jauna izdarījis tīšu noziegumu neizciestās soda daļas laikā;
- 25 gadus no brīvības atņemšanas soda, ja notiesātajam nāves sods tika aizstāts ar brīvības atņemšanu apžēlošanas vai amnestijas kārtībā, vai viņam tika piespriests mūža ieslodzījums.

Shematiski nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda nosacījumus var attēlot šādi:

Kriminālsoda daļa, kura jāizcieš reāli tieši nav atkarīga no faktiski piesprietās brīvības atņemšanas ilguma, bet to nosaka maksimāli iespējamais sods, ko tiesa varēja piespriest par izdarīto

noziedzīgo nodarījumu. Pie tam, jo bargāks ir bijis iespējamais sods, jo lielāka daļa no faktiski piesprietā soda ir jāizcieš reāli. Aprēķinot konkrētajā gadījumā to soda daļu, kuru personai ir jāizcieš reāli, jāskatās, uz kādu laiku tiesa nolēmusi ierobežot personas brīvību. Tādējādi noziedzīga nodarījuma veids nosaka formulas izvēli, pēc kuras jāaprēķina minimālais brīvības atņemšanas laiks konkrētajai notiesātajai personai, bet aprēķināšana notiek, vadoties no faktiski piesprietās brīvības atņemšanas ilguma.

Ja noziedzīgs nodarījums tika izdarīts aiz neuzmanības, nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana neatkarīgi no piesprietās brīvības atņemšanas ilguma var notikt, ja persona faktiski ir izcietusi pusi no piesprietā kriminālsoda, jo saskaņā ar Kriminālikuma 7. panta 3. daļas noteikumiem, tas ir atzīstams par mazāk smagu noziegumu⁷.

Piesprietās brīvības atņemšanas daļa, ko persona jāizcieš, lai viņu varētu atbrīvot no soda nosacīti pirms termiņa (vispārīgie nosacījumi)

vainas forma izdarītajā noziedzīgā nodarījumā	maksimālais brīvības atņemšanas laiks, ko tiesa varēja piespriet personai par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, gados	piesprietā brīvības atņemšanas soda daļa, kura jāizcieš reāli
neuzmanība	nav nozīmes	1/2
nodoms	5 gadi	1/2
nodoms	10 gadi	2/3
nodoms	vairāk kā 10 gadi	3/4
nodoms	mūža ieslodzījums	25 gadi

No tabulā atspoguļotajām proporcijām ir jāvadās, ja persona, kas izcieš brīvības atņemšanas sodu, agrāk nav bijusi sodīta ar brīvības atņemšanu vai arestu, vai, kaut gan ir bijusi sodīta, taču sodāmība ir noņemta vai dzēsta.

Penitenciārais recidīvs, proti, fakts, ka persona agrāk ir bijusi sodīta ar brīvības atņemšanu/arestu neizslēdz nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu, tomēr rada personai nelabvēlīgas tiesiskās sekas. Šai personai faktiski ir jāizcieš lielākā daļa no piesprietās brīvības atņemšanas.

Piesprietās brīvības atņemšanas daļa, ko persona jāizcieš, lai viņu varētu atbrīvot no soda nosacīti pirms termiņa gadījumā, ja ir penitenciārais recidīvs

	vainas forma nodarījumā, par kuru persona izcieš sodu	maksimālais brīvības atņemšanas laiks, ko tiesa varēja piespriet personai par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, gados	piesprietās brīvības atņemšanas daļa, kura jāizcieš reāli
persona agrāk bijusi notiesāta ar brīvības atņemšanu par tīšu noziegumu, un sodāmība par šo noziegumu nav noņemta vai dzēsta	neuzmanība	nav nozīmes	2/3
	nodoms	līdz 10 gadiem	2/3
	nodoms	vairāk kā 10 gadi	3/4
	nodoms	mūža ieslodzījums	25 gadi
persona agrāk ir bijusi nosacīti pirms termiņa atbrīvota no brīvības atņemšanas/aresta un no jauna izdarījusi tīšu noziegumu neizciestās soda daļas laikā	nodoms	2 gadi	1/2
	nodoms	vairāk kā 2 gadi	3/4
	nodoms	mūža ieslodzījums	25 gadi

Vadoties no humānisma principa, likumdevējs ir paredzējis, ka personu, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, tiesa var nosacīti pirms

⁷ izņemot gadījumus, kad persona agrāk bijusi sodīta ar brīvības atņemšanu par tīšu noziegumu, un sodāmība par šo noziegumu nav noņemta vai dzēsta

termiņa atbrīvot no soda, ja tā izcietusi ne mazāk par pusi no piesprietā soda, neatkarīgi no tā, par ko persona ir bijusi notiesāta un kāda ir personas kriminālā biogrāfija.

Saistībā ar personas uzvedību soda izciešanas laikā, Krimināllikuma 61.panta 2.daļā formulē šādas prasības kā priekšnosacījumus personas nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai soda:

- notiesātais nav izdarījis pārkāpumus;
- notiesātais atbilstoši iespējām ir labprātīgi atlīdzinājis ar noziedzīgo nodarījumu nodarīto materiālo zaudējumu.

Ja notiesātais noziedzīgo nodarījumu izdarījis alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības dēļ, nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana var notikt, ja viņš piekritis ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības.

No minētām trīs prasībām praktiska nozīmē ir tikai vienai – nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana var notikt, ja persona nav izdarījusi pārkāpumus. Likumā nav nosaukti pārkāpumu veidi un raksturs, tomēr ir skaidrs, ka nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda nedrīkst notikt, ja persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, administratīvo pārkāpumu vai nav ievērojusi ieslodzījuma vietas iekšējās kārtības noteikumus, kā arī pārkāpusi soda izciešanas režīma prasības.

Disciplināro sodu veidi, kuri var būt uzlikti notiesātajam ar brīvības atņemšanu ir uzskaitīti Sodu izpildes kodeksa (turpmāk SIK) 70.pantā. Svarīgi ievērot, ka par izdarīto pārkāpumu persona var būt sodīta, nevis viņa jāsoda. SIK 71.panta 5.daļa nosaka, ka gadījumā, ja personai tika piemērots disciplinārais sods gada laikā pēc tā izciešanas nav uzlikts jauns sods, viņš atzīstams par tādu, kam sods nav uzlikts.

Kā norāda ieslodzījumu vietu darbinieki, praksē ir gadījumi, kad persona, uzsākot sodu izciešanu brīvības atņemšanas iestādē, vairākkārt pārkāpj sodu izciešanas režīmu, bet vienu gadu pirms tam, kad viņa var būt saskaņā ar likumu nosacīti pirmstermiņa atbrīvota, maina savu attieksmi un vairs nepieļauj jaunus pārkāpumus, lai administratīvās komisijas priekšā varētu ziņot, ka viņai nav disciplināru sodu.

Saistībā ar šo jautājumu ir svarīgi ievērot, ka iespēju nosacīti pirmstermiņa atbrīvot no soda likumdevējs ir saistījis nevis ar disciplinārās sodīšanas esamību/neesamību, bet ar to, vai persona ir izdarījusi/nav izdarījusi pārkāpumus. Tādēļ administratīvajai komisijai, lemjot par personas lūguma atbrīvot viņu nosacīti pirmstermiņa atbalstīšanu, jāanalizē ne tikai disciplināro sodu esamību pēdējā gada laikā, bet gan pārkāpumu esamību visā soda izciešanas laikā. Tas nenozīmē, ka tā pārkāpuma dēļ, kurš tika izdarīts pirms dažiem gadiem, persona nevar būt nosacīti pirmstermiņa atbrīvota. Ja administratīvā komisija uzskata, ka kopš pārkāpumu izdarīšanas dienas persona ir mainījusies pozitīvā virzienā un pēdējā gadā viņa nav izdarījusi jaunus pārkāpumus, tā var atbalstīt personas lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirmstermiņa.

Otrā likuma prasība, kas nosaka personas nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēju, paredz, ka notiesātajam atbilstoši iespējām ir labprātīgi jāatlīdzina ar noziedzīgo nodarījumu nodarīto materiālo zaudējumu. Lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, šī prasība nevienmēr tiek ņemta vērā. Vairākām personām ir tikusi piemērota atbrīvošana no brīvības atņemšanas soda turpmākas izciešanas pirms termiņa, neraugoties uz to, ka soda izciešanas laikā viņas neko nav darījušas, lai atlīdzinātu ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu.

Saistībā ar šo problēmu ieslodzījumu vietu darbinieki norāda, ka lielā bezdarba dēļ visiem ieslodzītajiem nav nodrošināta iespēja pelnīt naudu brīvības atņemšanas laikā, bet atteikšana atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa tik un tā nevar palīdzēt naudas piedzišanā no likumpārkāpējiem. Savukārt atbrīvojot personu no cietuma, pastāv varbūtība, ka persona iekārtosies darbā un no nopelnītās naudas atlīdzinās ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu.

Kopumā var piekrist šim skaidrojumam, tomēr ir svarīgi ievērot, ka ar nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu pirms termiņa nedrīkst radīt personai priekšstatu, ka gan sods, gan ar spriedumu uzliktās saistības ir izpildītas un persona ir absolūti brīva. Cietumu administrācijai, administratīvajai komisijai un tiesai ir jāskaidro personai, ka pēc atbrīvošanas no cietuma viņai ir pienākums atlīdzināt kaitējumu, ko viņa nodarījusi ar noziedzīgu nodarījumu un nav atlīdzinājusi soda izciešanas laikā. Diemžēl izpētītā nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas prakse rāda, ka neizpildītās saistības un parādi

nevienmēr tiek ņemti vērā, lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, bet tiesas sēžu laikā šim jautājumam nepievērš pietiekamu uzmanību.

Ievērojot, ka tiesas spriedumos un lietas materiālos bieži ir norāde uz alkoholisko, narkotisko un psihotropo vielu lietošanu, bet nav atzinumu, ka noziedzīgi nodarījumi tika izdarīti tāpēc, ka notiesātajam ir atkarība no attiecīgām vielām, praktiski nav iespējams prasīt no personas, lai viņa piekristu ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības. Praktiski tas var notikt, ja pats notiesātais paziņo par vēlmi ārstēties no minētām atkarībām, nevis to iniciē cietuma administrācija vai tiesa. No izpētītām 88 lietām, kuras izskatīja Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa, nevienai personai nav bijis noteikts pienākums ārstēties no alkohola, narkotisko un citu vielu atkarībām.

Definējot nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas kritērijus, likumdevējs nav norādījis uz nepieciešamību ņemt vērā noziedzīga nodarījuma veidu, kuru ir izdarījusi persona; kaitējuma apmēru, kas tika nodarīts ar noziedzīgu nodarījumu; kā arī tādu personu raksturojošo datus, kā sodāmību skaitu, penitenciāro recidīvu gadījumu, faktu, ka persona agrāk ir bijusi nosacīti pirmstermiņa atbrīvota u.c. Sodāmību un agrāk piemēroti nosacītu pirmsterminā atbrīvošanu likumdevējs norāda kā kritērijus izciešamās soda daļas proporcijas noteikšanai.

Acīmredzami, ka personas kriminālā biogrāfija un izdarītā noziedzīga nodarījuma veids nedrīkst būt galvenie faktori, no kuriem ir atkarīga nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēja. Tajā pašā laikā nevar piekrist viedoklim, ka šiem faktiem nav nozīmes un tie absolūti ir jāignorē. Ar kriminālsodu tiek mēģināts pozitīvi ietekmēt personu, kā arī pasargāt sabiedrību no jaunu likumpārkāpumu izdarīšanas. Tādēļ nebūtu pareizi uzskatīt, ka, piemēram, vairāku personu slepkava, kurš ir sodīts ar mūža ieslodzījumu, ir jāatbrīvo nosacīti pirmstermiņa, jo 25 gadu laikā izciešot brīvības atņemšanu viņš ir ievērojis režīma prasības un nav izdarījis jaunus pārkāpumus. Nepārprotami nebūtu pareizi arī iekrist otrā galējībā un noraidīt šādas personu lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirmstermiņa tikai noziedzīga nodarījuma smaguma dēļ, nepievēršot uzmanību tām personas izmaiņām, kuras ir notikušas kopš personas notiesāšanas dienas.

Tāpat nebūtu pareizi ignorēt faktu, ka uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda pretendē persona, kurai agrāk vairākkārt ir piemērota nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana, vai kura ir bijusi agrāk nosacīti pirmstermiņa atbrīvota no soda, bet neizciestā soda laikā ir izdarījusi jaunu noziedzīgu nodarījumu⁸. Attiecīgie fakti paši par sevi nenožīmē nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda neiespējamību, tomēr tie raksturo personu un palīdz izdarīt secinājumus, vai persona ir labojusies un, vai ir pamats ticēt, ka nākotnē persona neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus.

---

⁸ KL 61.pantā ir paredzēts, ka persona, kura agrāk bijusi nosacīti pirms termiņa atbrīvota no soda un no jauna izdarījusi tīšu noziegumu neizciestās soda daļas laikā, var būt atbrīvota ne agrāk, kā pēc tam, kad ir izcietusi $\frac{3}{4}$ no piespriedē soda. Tas nozīmē, ka attiecībā uz personām, kuras ir notiesātas par mazāk smagiem un smagiem noziegumiem likumdevējs jau ir ņēmis vērā faktu, kā personas nav izdarījušas pareizus secinājumus no piemērotās nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda un tādēļ paredzēja viņām stingrākus nosacījumus nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanai – personai, kas izdarīja mazāk smagu noziegumu jāizcieš nevis pusi, bet vismaz $\frac{3}{4}$ no piespriedē soda, personai, kura izdarīja smagu noziegumu ir jāizcieš nevis $\frac{2}{3}$ no piespriedē soda, bet $\frac{3}{4}$ no tā. Tomēr, likumā nav paredzēti papildu nosacījumi pirmstermiņa atbrīvošanai, ja persona agrāk pēc nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas ir izdarījusi neizciestā soda laikā kriminālpārkāpumu vai sevišķi smagu noziegumu – šo personu nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir iespējama pēc tam, kas personas izcietušas attiecīgi – $\frac{1}{2}$ un $\frac{3}{4}$ no piespriedē sodā. Vadoties no to, administratīvā komisija, lemjot par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanas iespēju personai, kura arī agrāk bija nosacīti pirmstermiņa atbrīvota no soda un pastrādāja jaunu likumpārkāpumu neizciestā soda daļas laikā, atšķirīgi jāvērtē šis fakts, ņemot vērā pēdēja noziedzīga nodarījuma veidu.

7. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana – imperatīvs vai alternatīva ?

Krimināllikumā ir noteikts, ka tiesai ir tiesības nosacīti pirms termiņa atbrīvot no pamatsoda . Attiecīgā norma var būt interpretēta divējādi, proti, ka notiesātais pēc noteiktās soda daļas izciešanas

- var būt atbrīvots nosacīti no atlikušās soda daļas izciešanas, vai
- viņš obligāti jāatbrīvo nosacīti no pārējās soda daļas izciešanas.

Atbilstoši pirmajai koncepcijai, likumā noteiktās sods daļas izciešana un nevainojamā ieslodzījumu vietu iekšējās kārtības un režīma ievērošana dod pamatu izskatīt jautājumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas. Tomēr cietuma administratīvā komisija ir absolūti brīva savā lēmumā, proti, tā var gan atbalstīt, gan arī neatbalstīt nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu. Šis viedoklis tiek pamatots ar to, ka cietuma administrācija ir labi informēta par ieslodzītajām personām un, ja tā uzskata, ka personai jāturpina piespriestā soda izciešana, tad nav pamata nepiekrīst tam. Tādi formāli kritēriji, kā noteiktās soda daļas izciešana un disciplināro sodu neesamība nedrīkst ierobežot administratīvās komisijas tiesības izskatīt konkrēto lietu un brīvi pieņemt lēmumu; administratīvā komisija nedrīkst būt institūcija, kas mehāniski pārbauda lietas materiālus un kurai tiesisko šķēršļu neesamības gadījumā ir obligāti jāatbalsta personas nosacīta atbrīvošana.

Savukārt vadoties no otrās koncepcijas, ieslodzītais, kurš ir izcieties Krimināllikuma 61.pantā paredzēto piespriestā kriminālsodu daļu un ir ievērojis iestādes iekšējās kārtības noteikumus un režīma prasības, obligāti jāatbrīvo no turpmākās soda izciešanas. Lūguma par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu noraidīšana šajā gadījumā jāvērtē kā personu tiesību pārkāpšana. Atbilstoši šai koncepcijai, ieslodzītais, kas nepārkāpj brīvības atņemšanas iestāžu iekšējās kārtības noteikumus, kurš nav disciplināri sodīts tādējādi demonstrē savu labošanos un tādēļ nebūtu pareizi viņam atteikt nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no cietuma. Tādējādi, ja cietuma administrācija nevar norādīt uz personas pārkāpumiem, viņas lūgums par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu ir jāatbalsta.

Latvijas pēdējo gadu prakse rāda, ka saistībā ar nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanu līdzekstī abas pieejas. Dažādās administratīvajās komisijās un dažādās tiesās dominē viena vai otra nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda izpratne, bet valstī kopumā nav vienotas politikas saistībā ar šo jautājumu. Vairāki tiesneši uzticas administratīvās komisijas lēmumiem, un vienmēr atbalsta tos. Savukārt citi tiesneši, izskatot notiesāto sūdzības par administratīvās komisijas lēmumiem, norāda, ka persona ir jāatbrīvo no soda izciešanas nosacīti pirmstermiņa, ja persona ir izcietusi likumā noteikto brīvības atņemšanas daļu un gada laikā nav izdarījusi pārkāpumus⁹.

Atbilstoši otrajai koncepcijai nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir jāpiemēro nevis izņēmumakārtībā sakarā ar notiesātā īpašiem nopelniem, bet visos gadījumos, kad nav tiesisko šķēršļu atbrīvot personu no brīvības atņemšanas pirms termiņa, proti, nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana nav ekskluzīvs akts. Ikviens notiesātais, izciešot likumā noteikto piespriestā kriminālsoda daļu, var būt atbrīvots no brīvības atņemšanas, protams, ja soda izciešanas laikā netika izdarīti jauni pārkāpumi un persona ir ievērojusi cietumā pastāvošo kārtību. Notiesātai personai nav jāpierāda, ka viņa ir labojusies un ir pelnījusi nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Otrādi, lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu ir jāpārbauda vai nepastāv šķēršļi attiecīgās tiesību normas piemērošanai un ja tādi nav konstatēti, persona jāatbrīvo nosacīti pirms termiņa.

Salīdzinot šīs divas pieejas, par pareizu ir jāatzīst pirmā. Tas, protams, nenozīmē, ka administratīvā komisija patvaļīgi un neargumentēti var lemt par personas nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas ierosināšanu/neierosināšanu. Gadījumā, ja administratīvās komisijas lēmums nav pamatots, tiesa var to atcelt. Tomēr svarīgi ievērot, ka fakts, ka administratīvā komisija nav atbalstījusi notiesātā nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu uzreiz pēc tam, kad persona ir izcietusi minimāli nepieciešamo brīvības atņemšanas daļu nenozīmē, ka administratīvās komisijas lēmums ir nelikumīgs. Ikvienu personu, izciešot brīvības atņemšanu var būt atbrīvota nosacīti pirms termiņa, tomēr pirmstermiņa atbrīvošana ir iespējama, nevis garantēta.

⁹ Sk. 3. un 4. pielikumu

8. Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas procesuālā kārtība

Notiesātas personas nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir iespējama tikai gadījumos, ja pašam likumpārkāpējam ir vēlēšanās būt atbrīvotam pirms spriedumā noteiktā termiņa. Tāpēc Sodu izpildes kodeksā ir paredzēts, ka jautājums par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu var būt skatīts tikai pēc tam, kad ir saņemts notiesātā vai viņa aizstāvja rakstveida lūgums atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa.

Saņemto lūgumu izskata cietuma administratīvā komisija.

Administratīvās komisijas ir izveidotas visās brīvības atņemšanas iestādēs ar tieslietu ministra rīkojumu. Viens no likumā definētajiem komisijas uzdevumiem ir sekmēt soda progresīvās izpildes nostiprināšanu. Brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas priekšsēdētājs ir ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersona, priekšsēdētāja vietnieks - šīs iestādes priekšnieks, komisijas locekļi - šīs iestādes darbinieki, kā arī valsts un pašvaldību institūciju un sabiedrisko organizāciju pilnvaroti pārstāvji. Faktiski, atkarībā no konkrētā cietuma, administratīvās komisijas sastāvā 80-90 % ir penitenciārājam sistēmai piederīgas personas. No 9-11 administratīvās komisijas locekļu tikai 1-2 cilvēki ir tādi, kas strādā pašvaldības institūcijās. Vienīgā ieslodzījumu vieta, kur administratīvās komisijas sastāvā ir nevalstiskās organizācijas pārstāvis ir Ilģuciema cietums. Nevienā administratīvā komisijā nav pārstāvēti probācijas dienesta darbinieki.

Ieslodzījumu vietu administratīvo komisiju sastāvs¹⁰

cietums	Administratīvo komisijas dalībnieku skaits	No tiem Ieslodzījumu vietu pārvaldes un cietuma pārstāvji	Pašvaldības institūciju un NVO pārstāvji
Brasas	11	10	1
Centrālcietums	10	9	1
Cēsu AIN	13	12	1
Daugavpils	10	8	2
Grīvas	12	10	2
Ilģuciema	9	7	2
Jēkabpils	11	10	1
Jelgavas	9	8	1
Liepājas	9	8	1
Matīsa	9	8	1
Olaines	9	7	2
Pārlielupes	10	9	1
Šķirotavas	11	10	1
Valmieras	10	9	1

Brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam jāorganizē administratīvās komisijas darbs ne retāk kā reizi mēnesī¹¹, kas praksē arī tiek ievērots. Administratīvās komisijas sēdes var notikt, ja tajās piedalās vairāk nekā puse komisijas locekļu un prokurors. Lietas izskata un izlemj notiesātā un, ja viņš to vēlas, viņa aizstāvja klātbūtnē, uz klausot iebildes un paskaidrojumus. Nepilngadīgo audzināšanas iestādē administratīvās komisijas sēdēs var piedalīties arī vecāki.

Administratīvā komisija nepieņem lēmumu par notiesāto nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Komisijas uzdevums ir pārbaudīt, vai ir tiesisks pamats personas nosacītai pirmstermiņa

¹⁰ pēc Tieslietu ministrijas datiem

¹¹ sk. Tieslietu ministra 2003.gada 27.janvāra rīkojums Nr.1-1/38

atbrīvošanai, proti, vai persona ir izcietusi likumā noteikto piesprietās brīvības atņemšanas daļu, pēc kuras var lemt par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda. Bez formālo kritēriju pārbaudes, administratīvā komisija izvērtē personas uzvedību ieslodzījuma vietā un izdara secinājumus par iespēju virzīt jautājumu par personas pirmstermiņa atbrīvošanu tiesas izskatīšanai.

Administratīvā komisija ir koleģiāla institūcija un savus lēmumus tā pieņem atklāti balsojot ar vienkāršu balsu vairākumu.

Dažādās ieslodzījuma vietās ir atšķirīga prakse, izskatot notiesāto lūgumus par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanu. Tas ir saistīts ar nepilnībām normatīvajos aktos un vadlīniju neesamību par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda piemērošanu. Zināma nozīme ir arī cietuma veidiem un subjektīviem faktoriem, kuri ir saistīti ar administratīvās komisijas sastāvu. Tā, piemēram, 2003.gadā Šķirotavas cietuma administratīvā komisija saņēma 164 notiesāto personu iesniegumus ar lūgumu atbalstīt viņu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Izskatot šos lūgumus, Administratīvā komisija ir atbalstījusi 93 lūgumus un ierosinājusi tiesai atbrīvot personu nosacīti pirms termiņa, savukārt 71 lūgums par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu tika noraidīts. Savukārt Valmieras cietuma Administratīvā komisija 2003.gada ir atbalstījusi 100 lūgumus atbrīvot personu nosacīti pirmstermiņa no soda, bet noraidīja 24 lūgumus.

Šķirotavas cietuma un Valmieras cietuma Administratīvo komisiju darbs ar notiesāto lūgumiem par viņu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu 2003.gadā

	saņemto lūgumu skaits par nosacītu pirmstermiņā atbrīvošanu no soda	atbalstīto lūgumu skaits	noraidīto lūgumu skaits
Šķirotavas cietuma Administratīvā komisija	164	93	71
Valmieras cietuma Administratīvā komisija	124	100	24

Gadījumā, ja administratīvā komisija atbalstījusi notiesātā lūgumu viņu atbrīvot nosacīti pirms termiņa, uz tiesu, kuras darbības teritorijā atrodas soda izciešanas vieta, tiek sūtīts iesniegums par notiesātā nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Sodū izpildes kodeksa 115.panta 2.daļa nosaka, ka iesniegumā un tam pievienotajos materiālos jābūt ziņām, kas raksturo notiesātā uzvedību, viņa attieksmi pret darbu un mācībām visā soda izciešanas laikā, kā arī informācijai par notiesātā gatavību iekļauties dzīvē, esot brīvībā, par iespējamo dzīvesvietu un nodarbošanos pēc atbrīvošanas no soda izciešanas.

Iesniegums par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda piemērošanu ir vienas lapas dokuments, kurā tiek atspoguļota šāda informācija:

- iesnieguma sastādīšanas laiks un vieta;
- notiesātā personas dati (vārds, uzvārds, personas kods, tautība, izglītība, pilsonība);
- iepriekšējo sodāmību esamība;
- noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija, par kuram persona ir notiesāta un izcieš sodu;
- brīvības atņemšanas izciešanas sākuma diena un paredzētā beigu diena;
- faktiski izciestais un atlikušais soda laiks uz iesnieguma sastādīšanas dienu;
- īss personas raksturojums (trīs teikumi);
- administratīvās komisijas atzinums par iespēju piemērot personai nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Kopā ar iesniegumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu uz tiesu tiek sūtīta notiesātās personas lietā. Tajā ir tā sprieduma kopija, pēc kuras persona tika notiesāta ar brīvības atņemšanu, personas raksturojumi, kā arī dokumenti, kas apliecina, ka persona pēc atbrīvošanas tiks nodrošināta ar dzīves vietu un darbu.

Gadījumā, ja administratīvā komisija uzskata, ka nav pamata personas nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai, lūgums par lietas virzīšanu uz tiesu tiek noraidīts. Interesanti, ka Sodū izpildes kodeksa

50.¹¹ pantā ir uzskaitīti lēmumu veidi, kurus drīkst pieņemt administratīvā komisija un tur nav minēts lēmums par notiesātā lūguma atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa noraidīšanu. Tomēr praksē attiecīgus lēmumus pieņem diezgan bieži un ir acīmredzams, ka administratīvajai komisijai vispār nebūtu jāstrādā, ja tās pienākums būtu atbalstīt visus lūgumus par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda. Soda izpildes kodeksa 50.¹¹ ir jāizdara grozījumi, paredzot, ka administratīvā komisija var noraidīt notiesāto lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa no soda.

Kā norāda tiesnese J. Zīle, Daugavpils rajona tiesa nereti saņem no ieslodzījumu vietām nevis lēmumus par personu nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda ierosināšanu, bet cietumu administratīvo komisiju sēžu protokolus. Tādējādi netiek ievērotas Administratīvā procesa likuma prasībās un gadījumā, ja persona pārsūdz administratīvās komisijas lēmumu, tas jāatceļ noteiktās formas neievērošanas dēļ.

Ja administratīvā komisija noraida personas lūgumu ierosināt viņas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, notiesātais var iesniegt sūdzību par brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas lēmumu 10 dienu laikā no tā pieņemšanas dienas. Šo sūdzību izskata tā rajona/pilsētas tiesa, kuras darbības teritorijā atrodas brīvības atņemšanas iestāde.

Iesniegumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, nepieprasot krimināllietu, izskata tiesa. Lēmums par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu tiek pieņemts tiesas sēdē notiesātajam, prokuroram un cietuma administrācijas pārstāvjiem klātesot. Ievērojot, ka notiesātie, par kuru likteni lemj tiesa atrodas brīvības atņemšanas iestādēs, un lai nebūtu jākonvojoj šie cilvēki uz tiesu, tiesas sēdes parasti notiek cietumu teritorijā un vienā dienā tiek skatīti jautājumi par vairāku cilvēku nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Tiesas sēdē, kurā tiek skatīts jautājums par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu ir diezgan formāla procedūra.

Notiesātais sēdēs laikā apstiprina savu vēlmi būt atbrīvotam nosacīti un apgalvo, ka, izciešot sodu viņš ir mainījis savu attieksmi pret sabiedrību un nekad vairs neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus, ka viņam ir vieta, kur dzīvot pēc atbrīvošanas no cietuma, kā arī ir uzņēmums/organizācija, kas nodrošinās viņam iespēju strādāt algotu darbu.

Cietuma administrācija atgādina par faktiem, kuri ir atspoguļoti notiesāta personas lietā un kuri ir pieejami tiesai. Noslēdzot savu runu, cietuma administrācijas pārstāvji atkārtoti iesniegumā tiesai pausto ierosinājumu atbrīvot personu nosacīti pirmstermiņa.

Prokurors, kurš pirms tiesas sēdes ir piedalījies administratīvās komisijas sēdē, izsaka savu atbalstu personas nosacītai pirmstermiņa atbrīvošanai no soda.

Tiesnesis un piesēdētāji uzdod notiesātajam divus trīs formālus jautājumus un pēc tik pat formālām atbildēm pieņem lēmumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

Faktiski tiesas sēdes uzdevums ir apstiprināt vai noraidīt administratīvās komisijas ierosinājumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Pārsvārā, ja personai ir pozitīvs raksturojums un ir vieta kur dzīvot pēc atbrīvošanas no cietuma, tiesas atbalsta administratīvās komisijas iesniegumu par notiesātā nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Par to, cik nopietni un vispusīgi tiesas laikā ir analizēta katra lieta par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu liecina fakts, ka par normālu ir atzīstama prakse, kad dažu stundu, un pat īsākā laikā tiesa izskata un pieņem lēmumus par 10-12 personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu.

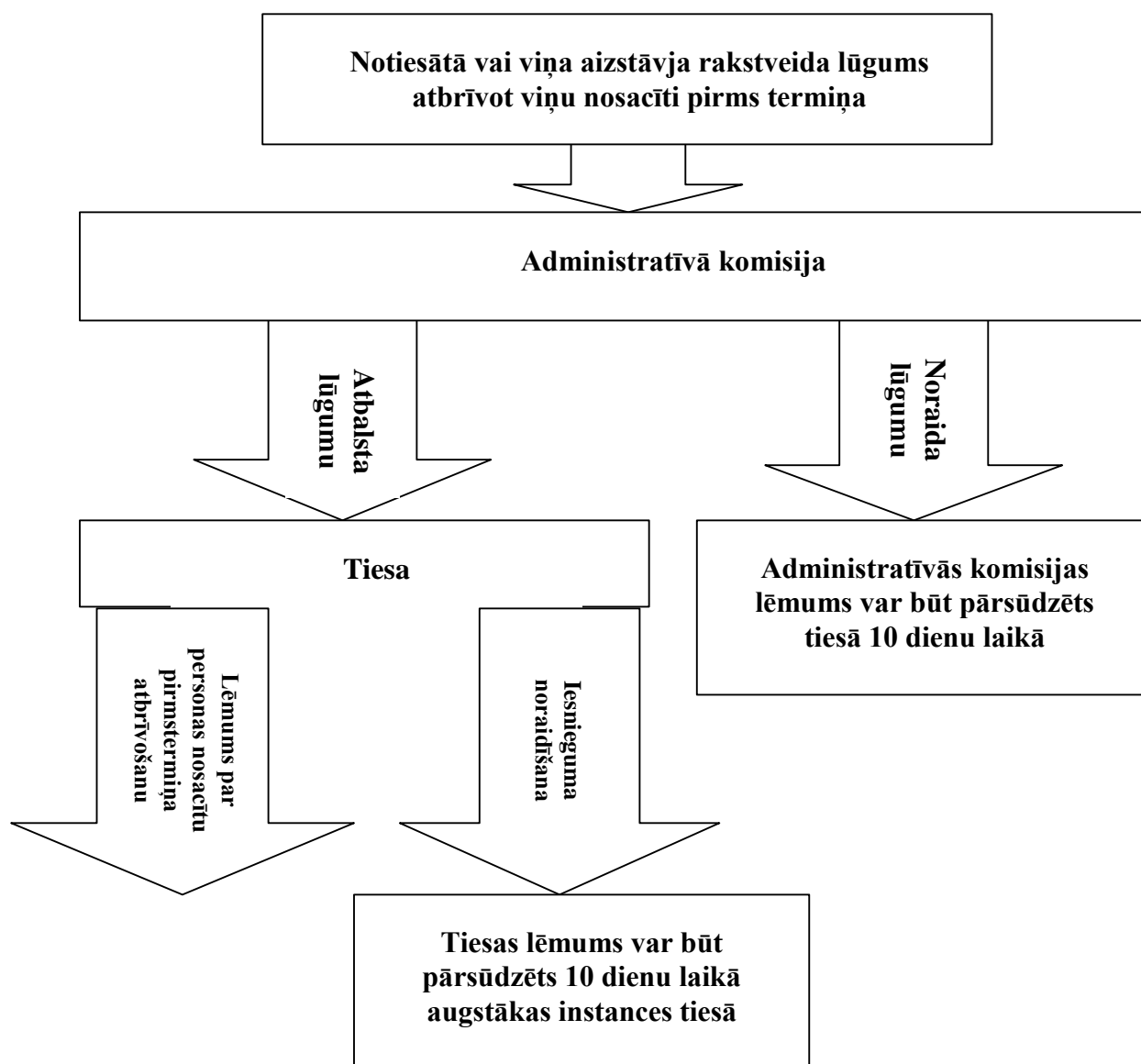
Tomēr nebūtu pareizi apgalvot, ka tiesu lēmumi par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu jau ir absolūti skaidri pirms tiesas sēdes sākumā. Praksē ir arī gadījumi, kad tiesa nepiemēro nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Tomēr parasti tas nav saistīts ar rūpīgu lietu materiālu analīzi tiesas sēdes laikā, bet tā iemesls ir pārkāpumu izdarīšana pēc administratīvās komisijas lēmuma par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas ierosināšanu.

Piemēram, 2004.gada 1.aprīlī Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa ir noraidījusi iesniegumus par divu personu nosacītu pirmstermiņa nosacītu atbrīvošanu. Abos gadījumos tas nevarētu notikt, ja sēdē nepiedalītos cietuma pārstāvji, kuri ir informējuši par šķēršļiem, kuru dēļ nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana nevarēja notikt. Viens no notiesātajām pēc tam, kad tika pieņemts lēmums iesniegt tiesai dokumentus par viņa nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, ir izdarījis

disciplīnas pārkāpumu un tādēļ zaudējis tiesības būt nosacīti pirmstermiņa atbrīvotam. Savukārt otro notiesāto nav bijis iespējams nosacīti pirmstermiņa atbrīvot, jo, kā norādīja cietumu administrācijas pārstāvis, netika atrisināts jautājums par šīs personas valstisko piederību.

Tādējādi tiesas gandrīz vienmēr atbalsta personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, ja to ierosina administratīvā komisija. 2003.gadā Valmieras rajonu tiesa nav noraidījusi nevienu iesniegumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, savukārt Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa atbalstīja nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda 97 % gadījumos, kad to ierosināja cietumu administratīvās komisijas. Attiecīgā prakse ir vērtējama pozitīvi, jo cietuma administrācijas darbinieki nepārtraukti novēro notiesāto personu uzvedību, redz viņu attieksmi pret citiem ieslodzītajiem un cietuma kārtības noteikumiem. Vispārējos gadījumos, ja cietuma administratīvā komisija uzskata, ka persona var būt nosacīti pirms termiņa atbrīvota no soda, tiesai nav pamata apšaubīt administratīvās komisijas ierosinājumu.

Nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas procesuālā kārtība

Ievērojot, ka tiesas parasti vienkārši izsaka savu piekrišanu administratīvās komisijas ierosinājumam atbrīvot personu nosacīti pirmstermiņā, Kriminālprocesa kodeksā ir jāparedz iespēja lemt par nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanu notiesāta prombūtnē. Jāpiekrīt Daugavpils rajona tiesnesei J. Zīlei, kura norāda, ka, lai izpildītu kriminālprocesa kodeksā noteiktās prasības, tiesām, skatot iesniegumus par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, jāizbrauc uz ieslodzījuma vietām, jo notiesātos etapēt uz tiesas sēdi esot apgrūtināti. Savukārt tiesas izbraukšana uz brīvības atņemšanas vietām nevar organizēt ļoti bieži, un tādēļ vienas sēdes laikā ir jāpieņem lēmumi par vairāku personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Līdz ar to process ir formāls, dārgs un laikietilpīgs. Paredzot iespēju skatīt attiecīgās lietas gan notiesāto klātbūtnē, gan bez viņa piedalīšanās, tiesa varētu lielāku uzmanību veltīt sarežģītiem gadījumiem.

Ir arī prakse, kad izskatot notiesātā sūdzības par administratīvās komisijas lēmumiem, tiesas lemj par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, kaut gan to pirms tam nav atbalstījusi administratīvā komisija.

Ja tiesa noraidījusi iesniegumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, persona, saskaņā ar KPK 374.panta 4.daļu var pārsūdzēt tiesas lēmumu desmit dienu laikā augstākas instances tiesā, kuras lēmums ir galīgs.

Pēc tam, kad tiesa noraidījusi iesniegumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, to var atkārtoti iesniegt ne agrāk kā pēc sešiem mēnešiem.

Lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, tiesa izskaidro personai tās tiesiskās sekas, pievēršot uzmanību tam, ka neizciestā soda daļa var būt izpildīta, ja persona pēc atbrīvošanas nepildīs uzliktos pienākumus vai izdarīs jaunus pārkāpumus.

Lēmumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no brīvības atņemšanas var pieņemt, ja notiesātais nav izdarījis pārkāpumus un iespēju robežās labprātīgi atlīdzinājis ar noziedzīgo nodarījumu nodarīto materiālo zaudējumu.

9. Pienākumu noteikšana, atbrīvojot personu nosacīti pirms termiņa

Tiesa, atbrīvojot notiesāto nosacīti pirms termiņa no soda, var viņam uz neizciesto soda laiku uzlikt tos pašus pienākumus, kurus atļauts piespriest personai, notiesājot viņu nosacīti, proti:

- noteiktā termiņā novērst radīto kaitējumu;
- nemainīt dzīvesvietu bez tās iestādes piekrišanas, kurai uzlikts par pienākumu kontrolēt personas uzvedību;
- periodiski ierasties uz reģistrāciju noteiktā institūcijā;
- neapmeklēt noteiktas vietas;
- noteiktā laikā atrasties savā dzīvesvietā
- ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības, ja noziedzīgs nodarījums tika izdarījis alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības dēļ, un pati persona piekrīt šim pienākumam.

Atbilstoši krimināllikumā izdarītajiem grozījumiem, no 2005.gada 1.janvāra tiesas būs kompetentas noteikt arī citus, likumā tieši neparedzētus pienākumus, ja uzskatīs, ka to piemērošana var būt lietderīga.

Jāatzīmē, ka neraugoties uz likumā paredzēto iespēju, esošā praksē tiesas ļoti reti uzliek pienākumus nosacīti pirmstermiņa atbrīvojamām personām. Tā, piemēram, iepazīstoties ar Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas izskatītajām 46 lietām par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no brīvības atņemšanas, tika konstatēts, ka tikai 5 cilvēkiem tika uzlikts Krimināllikuma 55.pantā paredzētais pienākums - ierasties uz reģistrāciju policijā. Arī cietumu administrācijas darbinieki atzīmē, ka pienākumu noteikšana, nosacīti pirms termiņa atbrīvojot notiesātos notiek ļoti reti. Attiecīgo praksi nevar vērtēt pozitīvi. Ar papildu pienākumiem ir iespējams pozitīvi ietekmēt personu, korigējot personas uzvedību un netieši atgādināt par viņas tiesisko statusu. Protams, pienākumu noteikšana var būt lietderīga tikai gadījumos, kad valstī pastāv efektīva kontrole par to izpildi. Pretējā gadījumā efekts var būt pat negatīvs – redzot, ka ar tiesas lēmumu uzliktā pienākuma izpilde netiek kontrolēta, persona var secināt, ka arī citi nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas nosacījumi, tai skaitā jaunu noziedzīgu nodarījumu neizdarīšana, - var būt ignorēti.

Tomēr, pat ievērojot šīs bažas, ir iesakāms tiesām aktīvāk izmantot iespēju noteikt nosacīti atbrīvojamām personām papildu pienākumus. Īpaša uzmanība jāpievērš tam, vai notiesātā persona ir kompensējusi nodarīto kaitējumu un izmaksājusi naudu civilprasītājam. Nav retums, kad atrodoties cietumā persona to nedara, argumentējot to ar līdzekļu neesamību ka arī nespēju to nopelnīt, strādājot cietumā. Acīmredzami, ka tā tiešam var arī būt un nebūtu pareizi, ievērojot nesamaksātos parādus, noraidīt personas lūgumu būt atbrīvotam pirmstermiņa. Tomēr, atbrīvojot cilvēku no cietuma nav pareizi radīt viņam priekšstatu, ka kopā ar brīvības atņemšanas termiņa saīsināšanu tiek dzēsts viņa pienākums kompensēt ar noziedzīgo rīcību nodarīto kaitējumu. Tiesas sēde, kas lemj par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu ir laba vieta, lai atgādinātu notiesātajam par viņa pienākumu segt zaudējumus, ko viņš nodarīja citām personām. Un lai šis atgādinājums nekļūtu par tukšiem vārdiem, to ir lietderīgi ietērpt pienākuma formā, ko uzliek nosacīti notiesātajam, atbrīvojot viņu nosacīti pirms termiņa. Respektīvi, rūpējoties par notiesātās personas interesēm, nebūtu pareizi ignorēt arī cietušo intereses.

Nepārprotami, katrai lietai ir sava specifika un mehāniska pienākuma noteikšana pilnīgi kompensēt nodarīto kaitējumu visiem notiesātajiem nebūtu pareiza. Gadījumos, kad ar noziedzīgu nodarījumu ir radīts liels kaitējums, prasība to kompensēt pārbaudes laikā var būt arī nerealizējama, ievērojot konkrētas personas spējas un darba kvalifikāciju. Tomēr ir acīmredzams, ka tiesa nevar tieši atbrīvot no pienākuma kompensēt radīto kaitējumu, kā arī, ignorējot to, dot mājieni, ka nodarītā kaitējuma atlīdzināšana nav obligāta. Gadījumos, kad civilprasības summa ir liela, tiesa var uzlikt kā pienākumu sākt maksāt civilprasītājam, tādējādi radot iespēju, ka nodarītais kaitējums tiks atlīdzināts kaut daļēji.

Tiesiskās sekas nosacīti pirmstermiņa atbrīvotai personai uzlikto pienākumu neizpildes gadījumā vai izdarot jaunu noziedzīgu nodarījumu neizciestās soda daļas laikā

Ja nosacīti pirms termiņa atbrīvotais bez attaisnojoša iemesla nepilda tiesas uzliktos pienākumus vai atkārtoti izdara administratīvos pārkāpumus, par ko viņam uzlikti administratīvie sodi, tiesa pēc tās iestādes iesnieguma, kurai uzdots kontrolēt notiesātā uzvedību, var pieņemt lēmumu par neizciestās soda daļas izpildīšanu.

Ja persona, kurai bija noteikta nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana, neizciestās soda daļas laikā izdara jaunu noziedzīgu nodarījumu, tiesa jaunajā spriedumā noteiktajam sodam pilnīgi vai daļēji pievieno sodu, kas nav izciests pēc iepriekšējā sprieduma.

Praktiski, ievērojot efektīvas kontroles pār nosacīti pirmstermiņa atbrīvotām personām neesamību, neizciestais sods personai reāli jāizcieš tikai tad, ja viņa pēc atbrīvošanas ir izdarījusi jaunu noziedzīgu nodarījumu un par to tiek saukta pie kriminālatbildības.

10. Uzraudzība pār personām, kuras atbrīvotas nosacīti pirmstermiņa

Pašlaik uzraudzību par nosacīti pirmstermiņa atbrīvotajām personām veic Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcija (PITSI). Attiecīgo funkciju PITSI pildīs līdz 2006.gadam, kad to pārņems Valsts probācijas dienests.

Diemžēl ir jāatzīst, ka patreiz personu uzraudzība pēc nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas ir diezgan formāla. Personas uzvedība faktiski netiek kontrolēta; nosacīti pirmstermiņa no soda atbrīvotie neizciesto sodu izcieš reāli vien tajos gadījumos, ja viņus aiztur sakarā ar jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Ar Iekšlietu ministrijas Valsts policijas priekšnieka pavēli 2002.gada 17.decembrī tika apstiprināta Instrukcija par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām¹², tomēr nav speciāla dokumenta kurš reglamentētu darbību ar nosacīti pirmstermiņa atbrīvotām personām.

Nemot vērā, ka pirmstermiņa atbrīvošana no soda nav absolūta, bet ir nosacīta ar personas atturēšanos no noziedzīgu nodarījumu un administratīvo pārkāpumu izdarīšanas, kā arī ievērojot to, ka tiesa var uzlikt nosacīti pirmstermiņa atbrīvotajai personai speciālus pienākumus, ir lietderīgi veidot tādu nosacīti pirmstermiņa no sodu atbrīvotu personu uzraudzību, kura ir līdzīga nosacīti notiesāto personu uzraudzībai. Faktiski nosacīti notiesāto personu kategorija savā tiesiskajā statusā ir ļoti līdzīga nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto no soda personu grupai – abos gadījumos notiesātais faktiski atrodas brīvībā un personas izolācija no sabiedrības nenotiks, ja viņa neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu, administratīvos pārkāpumus un pildīs uzliktos pienākumus.

Pašlaik nosacīti notiesāto uzraudzības kārtību reglamentē Nosacītas notiesāšanas un papildsoda - tiesību ierobežošana izpildes instrukcija, kura tika apstiprināta ar Iekšlietu ministrijas Valsts policijas priekšnieka 1999. gada pavēli Nr. 697. Kaut gan attiecīgā instrukcijā ir nepilnības un to vajadzētu pilnveidot, tajā paredzētie noteikumi lielā mērā atbilst nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda būtībai. Tādēļ ir vērts, pārstrādājot esošos normatīvos aktus, izstrādāt jaunu instrukciju, kas reglamentētu uzraudzību un palīdzības sniegšanu gan nosacīti notiesātājiem, gan arī nosacīti pirmstermiņa no soda atbrīvotajām personām. Ievērojot, ka nākotnē abus notiesāto personu kategoriju uzraudzību veiks Probācijas dienests, attiecīgais dokuments būtu jāizstrādā Probācijas dienestam, iesaistot tā sagatavošanā PITSI darbiniekus, Ieslodzījumu vietu administrācijas un NVO pārstāvjus.

Pašlaik Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcija veic to personu reģistrāciju, kuras tiek atbrīvotas no cietuma, tomēr speciāli neizdalot personas, kuras pilnīgi izcietušas piespriesto brīvības atņemšanu no tām, kuras tika atbrīvotas nosacīti pirms termiņa.

2003.gadā PITSI ir reģistrējusi 2174 cilvēkus, kuri ir atgriezušies no ieslodzījumu vietām¹³. Kaut gan ir zināms, ka gada laikā no cietumiem nosacīti pirmstermiņa tika atbrīvoti 776 cilvēki, nevar apgalvot, ka 35,7 % no PITSI reģistrētajām personām, kuras tika atbrīvotas no cietuma, tika atbrīvotas nosacīti pirmstermiņa. Gada laikā 333 cilvēki pēc atbrīvošanas no cietuma neieradās uz reģistrāciju policijā, bet policijā nav apkopoti dati, vai šie cilvēki pilnīgi izcietuši piespriesto brīvības atņemšanu, vai tika atbrīvoti nosacīti pirmstermiņa.

Personu skaits, kuras ir Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijā pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas vietām 2000.- 2003.gados¹⁴

gads	2000.	2001.	2002.	2003.
------	-------	-------	-------	-------

¹² Instrukcija par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām, apstiprināta ar Valsts policijas priekšnieka 2002.gada 17.decembra pavēli Nr. 1369

¹³ Atskaite par Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem par 2003.gada 12 mēnešiem

¹⁴ pēc PITSI datiem

Pieprasījumu skaits no cietumiem par atbrīvotajām personām	2203	2805	2524	2507
PITSI reģistrēto no cietumiem atbrīvoto personu skaits	2068	2270	2203	2174
t.s. %	93,9	80,9	87,3	86,7

Atbilstoši instrukcijai par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām, lai nodrošinātu nosacīti pirmstermiņa no soda atbrīvotās personas savlaicīgas ierašanās kontroli izvēlētajā dzīvesvietā, brīvības atņemšanas iestāde personas atbrīvošanas dienā nosūta Valsts policijas iestādei paziņojumu par šīs personas atbrīvošanu¹⁵. (6.pielikums).

Saņemto paziņojumu personas atbrīvošanu no ieslodzījuma vietas PITSI darbinieks reģistrē žurnālā un tā kopiju nodod izvēlētajā dzīvesvietas iecirkņa inspektoram vai nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta darbiniekam.

Iecirkņa inspektors/nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta darbinieks kontrolē, vai persona ir ieradusies izvēlētajā dzīvesvietā, par ko viena mēneša laikā no atbrīvošanas dienas rakstiski informē PITSI darbinieku.

Ja pilngadīgā persona mēneša laikā, bet nepilngadīgā persona – 5 dienu laika neierodas izvēlētajā dzīvesvietā, PITSI/Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta darbinieks informē par to Valsts policijas iestādes priekšnieku, kurš pieņem lēmumu par pasākumu veikšanu šīs personas atrašanās vietas noskaidrošanai.

PITSI darbiniekam, satiekoties ar nosacīti pirmstermiņa no sodā atbrīvoto personu ir pienākums noskaidrot problēmas, kuras radušās šai personai pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes un veikt pasākumus to risināšanā. Atbilstoši instrukcijas PITSI darbiniekam ir pienākums sniegt personai palīdzību tādu jautājumu risināšana, kā

- personu apliecinošo dokumentu noformēšana
- dzīvojamās telpas saņemšana;
- iekārtošanās darbā.

Normatīvajos aktos nav paredzēta visu no ieslodzījumu vietām atbrīvoto personu uzskaitē. Ja nosacīti pirmstermiņa no soda atbrīvotā pilngadīgā persona tika sodīta par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kā arī, ja ir ziņas, ka persona varētu turpināt noziedzīgu darbību, iecirkņa inspektors viņu ņem uzskaitē līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai. Pārējo pilngadīgo personu uzraudzība pēc atbrīvošanas no cietumiem nav paredzēta.

Nepilngadīgajām personām tiek veltīta lielāka uzmanība - pēc viņu atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas tiek iekārtota vai atjaunota profilakses lieta un tiek veikts individuāls profilakses darbs saskaņā ar 1999.gada 30.jūnijā pavēlē Nr.455 apstiprinātām „Valsts policijas kārtības policijas Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta instrukcijas” prasībām. Šajā instrukcijā nekas nav teikts par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, bet ir definēti noteikumi, kas attiecas uz visām personām, kuras daļēji vai pilnīgi izcietušas piespriesto brīvības atņemšanu. Instrukcijas 26.2 punktā ir paredzēts, ka profilakses lieta iekārto/atjauno uz 6 mēnešiem, nepieciešamības gadījumā pagarinot to līdz 1 gadam. Acīmredzami tādus noteikumus nevar atzīt par korektiem attiecībā uz nosacīti pirmstermiņa atbrīvotām personām, jo neizciestais soda laiks var būt ilgāks par vienu gadu.

Iecirkņu inspektoru dienesta instrukcijā ir noteikts, ka iecirkņa inspektoram ir jāveic pasākumi, lai pozitīvi ietekmētu personu un atturētu viņu izdarīt noziedzīgus nodarījumus un citus likumpārkāpumus, bet izdarīšanas gadījumā tos savlaicīgi atklātu. Savukārt atbilstoši Instrukcijai par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām, iecirkņa inspektoram ir pienākums periodiski apmeklēt uzskaitē esošās

¹⁵ sk. pielikumu Nr. 6

personas dzīvesvietā un noskaidrot to dzīves apstākļus, iztikas līdzekļu iegūšanas avotus, ģimenes locekļu un kaimiņu atsauksmes, nepieciešamību sniegt palīdzību, kā arī citu informāciju. Uzskaitē esošās personas pārbaužu biežumu nosaka, ņemot vērā šīs personas uzvedību.

Iekārtojot nepilngadīgā profilakses lietu, nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta darbinieks sadarbībā ar bērna vecākiem un pašvaldības institūcijām izstrādā nepilngadīgā uzvedības sociālās korekcijas un sociālās integrācijas individuālo programmu, kurā, atkarībā no konkrētiem apstākļiem, var paredzēt dažādus pasākumus, piemēram:

- profilaktiska rakstura pārrunas;
- nepilngadīgā sadzīves apstākļu apsekošanu;
- psihologa, narkologa konsultāciju ieteikšanu nepilngadīgajam un ģimenei.

Jautājumus, kas saistīti ar palīdzības sniegšanu nepilngadīgajām personām, risina nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta darbinieki sadarbībā ar bāriņtiesu/pagasttiesu.

Instrukcija arī paredz, ka divas reizes gadā – par pirmo pusgadu līdz 15.augustam un par otro pusgadu līdz 15.februārim PITSI darbinieks aizpilda un nosūta Ieslodzījumu vietu pārvaldei izziņu par to personu skaitu, kuras tika atbrīvotas no ieslodzījumu vietām, kuras tika reģistrētas policijā pēc atbrīvošanas no ieslodzījumu vietām, kā arī ar dzīves vietu nodrošināto personas skaitu.

Esošā nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto no soda personu uzraudzība nav efektīva. Lai mainītu situāciju, pirmkārt ir jāorganizē attiecīgo personu uzskaitē, proti, atsevišķi jāuzskaita personas, kuras pilnīgi izcietušas piespriesto brīvības atņemšanu un personas, kuras no brīvības atņemšanas izciešanas tika atbrīvotas nosacīti pirmstermiņa. Attiecīgo darbu varētu izpildīt PITSI darbinieki. Tomēr ievērojot nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu skaitu un PITSI kapacitāti, nepiešķirot papildu finansējumu, faktiski nevar prasīt, lai PITSI uzsāktu aktīvu nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu uzraudzību.

Gatavojoties nosacīti pirmstermiņa personu uzraudzīšanai, Probācijas dienestam jāizvērtē iespējama policijas darbinieku lomā nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu uzraudzība pēc 2006.gada 1.janvāra. Nepārprotami probācijas dienestam ir jābūt koordinatoram šajā procesā, savukārt policijas darbinieki un pirmkārt – iecirkņu inspektori – var sniegt būtisku palīdzību probācijas dienestam šīs funkcijas realizācijā.

11. Valsts probācijas dienesta kompetence lietās par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no kriminālatbildības

Valsts probācijas dienesta likums, definējot probācijas klienta jēdzienu, paredz, ka par tādu atzīstama persona, kura izcieš sodu brīvības atņemšanas iestādē vai ir atbrīvota no brīvības atņemšanas iestādes pēc soda izciešanas un noslēgusi vienošanos ar Valsts probācijas dienestu par postpenitenciārās palīdzības saņemšanu, kā arī persona, kura nosacīti atbrīvota no kriminālatbildības, nosacīti notiesāta vai nosacīti pirms termiņa atbrīvota no pamatsoda, ja tai uzlikti likumā paredzētie pienākumi.

No tā nepārprotami izriet, ka persona, kura pirmstermiņa nosacīti atbrīvota no brīvības atņemšanas, var būt probācijas dienesta klients. Tomēr attiecībā uz šo personu grupu likuma definīcija nevar būt atzīta par veiksmīgu. Likumā faktiski ir noteikts, ka visas personas, kuras pilnīgi izcietušas piespriesto brīvības atņemšanu var kļūt par valsts probācijas dienesta klientiem un saņemt postpenitenciāro palīdzību, turpretim nosacīti pirmstermiņa atbrīvotie notiesātie var kļūt par probācijas dienesta klientiem tikai tādos gadījumos, ja viņiem tika uzlikti likumā paredzētie pienākumi. Ievērojot, ka tiesas ārkārtīgi reti uzliek nosacīti pirmstermiņa atbrīvotājam personām kaut kādus pienākumus, nav pamata uzskatīt, ka šī personu grupa, ja netiek grozīts likums, būs probācijas dienesta uzmanības lokā.

Acīmredzami, ka nosacīti pirmstermiņa atbrīvotājam personām postpenitenciārā palīdzība ir nepieciešama ne mazākā mērā, ka tiem cilvēkiem, kuri ir pilnīgi izcietuši piespriesto brīvības atņemšanas sodu.

Atbilstoši Valsts probācijas dienesta likuma 12. pantam Probācijas dienestam no 2006.gada būs jāveic nosacīti pirms termiņa no brīvības atņemšanas iestādēm atbrīvoto personu uzraudzību. Tādējādi, burtiski interpretējot likumā noteikto, sanāk, ka probācijas dienestam būs pienākums uzraudzīt nosacīti pirms termiņa atbrīvotas personas, bet nebūs tiesiskā pamata atzīt viņus par probācijas klientiem. Acīmredzami tas neatbilst probācijas būtībai un mērķiem, un probācijas klienta definīcija ir jāpilnveido, izslēdzot vārdus “ja tai uzlikti likumā paredzētie pienākumi”. Šādu grozījumu izdarīšana ļaus visiem cilvēkiem, kurus atbrīvo no cietuma, kļūt par probācijas dienesta klientiem.

Saskaņā ar likumu valsts probācijas dienestam ir šādas funkcijas:

- sadarboties ar brīvības atņemšanas iestādēm, sagatavojot personas atbrīvošanai no brīvības atņemšanas soda izciešanas;
- uzraudzīt personas, kuras nosacīti notiesātas un nosacīti pirms termiņa atbrīvotas no brīvības atņemšanas iestādēm;
- sniegt no brīvības atņemšanas iestādēm atbrīvotajām personām postpenitenciāro palīdzību.

Likuma 12.pants skaidro Valsts probācijas dienesta kompetenci nosacīti pirms termiņa no brīvības atņemšanas iestādēm atbrīvoto personu uzraudzībā. Atbilstoši tam Valsts probācijas dienests

- pamatojoties uz spēkā stājušos tiesas nolēmumu, veic nosacīti notiesāto un nosacīti pirms termiņa no brīvības atņemšanas iestādēm atbrīvoto personu uzraudzību.
- par tiesas nolēmuma izpildi paziņo tiesai, kas taisījusi spriedumu vai pieņēmusi lēmumu.
- kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos gatavo iesniegumus tiesai un piedalās to izskatīšanā tiesas sēdēs.

Acīmredzami, ka Probācijas dienestam, pārņemot kontroli par nosacīti pirmstermiņa atbrīvotajām personām būs jālemj par šīs kontroles formām. Vieglākais ceļš ir saistīts ar esošās sistēmas saglabāšanu, proti, realizējot **pasīvo kontroli**. Tas nozīmē, ka nekādi speciālie pasākumi attiecībā uz nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu netiek veikti, bet personai nelabvēlīgās sekas - atgriešanās brīvības atņemšanas iestādē neizciestā soda izciešanai var notikt vien tad, kad ir fiksēta jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšana pārbaudes laikā.

Nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto **aktīva kontrole** saistīta ar profilaktisko darbu, ar personas iesaistīšanu resocializējošās programmās un palīdzības sniegšanu, lai atturētu personu no jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Nepārprotami tieši aktīvā kontrole atbilst probācijas būtībai, tās uzdevumiem un mērķiem. Kaut gan tās organizācija prasīs gan finansiālos, gan cilvēka resursus, nākotnē tieši tā varēs mazināt penitenciārā recidīva līmeni, tādējādi pasargājot sabiedrību no noziedzīgiem nodarījumiem.

Nepārprotami nosacīto pirmstermiņa atbrīvoto personu aktīva kontrole prasīs lielāku finansējumu, nekā pašlaik tiek tērēts, lai kontrolētu no ieslodzījumu vietu atbrīvotās personas. Tomēr, piesaistot lielāku uzmanību personām, kuri tika atbrīvoti no cietuma, kā arī sniedzot viņiem palīdzību, faktiski būs iespējams samazināt noziedzīgo nodarījumu recidīvu skaitu. Naudas tērēšana probācijai ir izdevīga arī finansiālo iemeslu dēļ, jo atturot personu no jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, valstij nebūs jātērē nākotnē nauda krimināllietas izmeklēšanai, notiesāšanai un sodu izpildes nodrošināšanai.

12. Priekšlikumi un rekomendācijas

Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir svarīgs elements progresīvās kriminālsodu izpildes sistēmā. Atbrīvojot personu nosacīti pirmstermiņa, pastāv tiesisks pamats kontrolēt personas uzvedību pēc atbrīvošanas no cietuma, kā arī turpināt personas resocializējošos pasākumus. Nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda jāpiemēro pēc iespējas plašāk.

Tomēr, veicinot nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas praksi, nedrīkst padarīt to par formālu un pārvērst par automatisku procedūru, kuru piemēro visiem ieslodzītajiem, kuri ir izcietuši likumā noteikto piespriedē krīminālsoda daļu. Jāievēro, ka likums pieļauj personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, tomēr neuzliek pienākumu nedz ieslodzījuma vietas administratīvajai komisijai, nedz tiesai atbrīvot visus notiesātos nosacīti pirms termiņa.

Lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, tiesām jāņem vērā, ka notiesātais var būt atbrīvots no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa, tomēr administratīvajai komisijai nav pienākuma ierosināt visu to cilvēku nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, kuri ir izcietuši minimālo piespriedē krīminālsoda daļu, kura ir noteikta Krīmināllikuma 61.pantā. Izskatot notiesāto sūdzības par administratīvās komisijas atteikšanos atbrīvot personu no soda nosacīti pirms termiņa, tiesām nav pamata atcelt administratīvo komisiju lēmumus tikai tādēļ, ka persona ir izcietusi likumā paredzēto minimālo sodu daļu un nav bijusi sodīta disciplināri pēdējā gada laikā.

Jānovērš pretruna starp Sodu izpildes kodeksa 50.¹¹ un 50.⁴, 50.⁵ pantos noteikto. Sodu Izpildes kodeksa 50.⁴ panta 4.daļa un 50.⁵ panta 3.daļa paredz vien to personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu cietumā augstākās pakāpes režīmā. Savukārt Sodu izpildes kodeksa 50.¹¹ 1.daļas 3.punktā ir paredzēts, ka Sodu izpildes komisija var ierosināt tiesai atbrīvot notiesāto, kurš sodu izcieš režīma augstākajā vai vidējā pakāpē, no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa. Tādējādi no likuma nav pietiekami skaidrs, vai ir pieļaujama nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda, ja persona izcieš sodu vidējās pakāpes režīmā. Lai novērstu pretrunu, Sodu izpildes kodeksa 50.¹¹ 1.daļas 3.punktā ir jāizdara grozījumi, izslēdzot vārdus „vai vidējā”, tādējādi viennozīmīgi nosakot, ka nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana ir iespējama vien gadījumos, kad persona izcieš sodu augstākās pakāpes režīmā.

Administratīvās komisijas lēmumam jābūt motivētam, un it īpaši gadījumos, kad administratīvā komisija ir noraidījusi personas lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa. Noraidot personas lūgumu, svarīgi norādīt uz apstākļiem, kuru dēļ administratīvā komisija neuzskata par iespējamu atbalstīt personas lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa. Ievērojot, ka administratīvās komisijas lēmums ir administratīvais akts, to gatavojot precīzi ir jāievēro Administratīvā procesa likuma 67. un citos pantos noteikto.

Sodu izpildes kodeksa 50.¹¹pantā, kur ir uzskaitīti lēmumu veidi, kurus var pieņemt administratīvā komisija, ir jāizdara grozījumi, paredzot, ka administratīvā komisija var noraidīt notiesāto lūgumu atbrīvot viņu nosacīti pirms termiņa no soda.

Sodu izpildes kodeksā ir jāparedz, ka nosacīti pirmstermiņa no soda var būt atbrīvota arī persona, kas izcieš brīvības atņemšanu atklātajā cietumā

Katrā cietumu administratīvajā komisijā par pilntiesīgu dalībnieku jābūt valsts probācijas dienesta pārstāvim. Administratīvās komisijas sēdē, izskatot jautājumu par personu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu obligāti jāpiedalās probācijas dienesta pārstāvim kā - patstāvīgam administratīvās komisijas loceklim vai personai, kura viņu aizvieto.

Ir vēlams izstrādāt nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanas vadlīnijas, definējot tajās kritērijus, kuri jāņem vērā, lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, tai skaitā par tādu faktu nozīmi, kā:

- tā noziedzīgā nodarījuma smagums, par kuru personai tika piespriesta brīvības atņemšana;
- pārkāpumu izdarīšana soda izciešanas laikā, par kuriem persona netika sodīta disciplināri, vai par kuriem disciplinārais sods ir dzēsts;
- ar likumpārkāpumu nodarītā kaitējuma atlīdzināšana.

Ievērojot, ka likums nesaista nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda ar izdarītā noziedzīga nodarījuma veidu, nebūtu pareizi atteikt personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu vien tādēļ, ka izdarītais noziegums ir ļoti smags. Tāpat nebūtu pareizi pilnīgi ignorēt noziedzīga nodarījuma smagumu. Jo smagāks ir bijis noziegums, par kuru persona tika notiesāta ar brīvības atņemšanu, jo nopietnākai jābūt cietumu administrācijas, administratīvās komisijas un tiesas pārliecībai, ka persona nākotnē neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus.

Pārkāpumu neesamību kā nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda nosacījumu nedrīkst tulkot formāli. Nav pamata to sašaurināt un uzskatīt, ka likums vien prasa, lai persona neizdarītu pārkāpumus viena gada laikā pirms jautājums par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu tiek skatīts administratīvajā komisijā. Tā pat nav pareizi noraidīt lūgumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, formāli norādot uz pārkāpuma izdarīšanu pirms vairākiem gadiem. Lemjot par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, jāanalizē personas uzvedība visā soda izciešanas laikā. Ja persona pirmajos brīvības atņemšanas gados izdarīja vairākus pārkāpumus un klaji ignorējusi cietuma administrācijas prasības, bet pēkšņi ir labojusies, kad par aktuālu ir kļuvusi iespēja būt atbrīvotai nosacīti, administratīvai komisijai ir pamats apšaubīt personas labošanās faktu un noraidīt lūgumu būt atbrīvotai nosacīti pirmstermiņa. Turpretim, ja personai soda izciešanas sākumā ir bijuši pārkāpumi, bet vēlāk viņa ir labojusies, nav pamata ņemt tos vērā un noraidīt lūgumu atbrīvot personu nosacīti pirmstermiņa. Ļoti svarīgi arī izvērtēt soda izciešanas laikā izdarīto pārkāpumu raksturu - jo smagāks ir bijis pārkāpums, jo ilgāku laiku to jāņem vērā, lemjot par personas nākotni.

Fakts, ka persona pilnīgi atlīdzinājusi cietušajam un citām personām nodarīto kaitējumu ir vērtējams pozitīvi un ir par labu nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda piemērošanai. Ja kaitējums nav atlīdzināts, jānoskaidro tā iemesls. Jā pastāv objektīvi šķēršļi, proti, līdzekļu neesamība, darba neesamība soda izciešanas laikā, tad neraugoties uz saistību esamību, persona var būt nosacīti pirmstermiņa atbrīvota no soda izciešanas. Šajos gadījumos tiesām tiek rekomendēts uzlikt personai pienākumu noteiktā laikā atlīdzināt radīto kaitējumu. Turpretim gadījumā, ja notiesātās personas kontā ir līdzekļi, bet viņa nevēlas tos tērēt, lai kompensētu ar noziedzīgu nodarījumu radīto kaitējumu, šis fakts jāvērtē kā šķērslis nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas piemērošanai.

Atbalstot no ieslodzījuma vietas saņemto iesniegumu par personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, tiesām ir jāizmanto iespēja uzlikt personai pienākumus, kuri ir paredzēti Krimināllikuma 55.pantā. Administratīvā komisija, atbalstot personas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, varētu ieteikt pienākumus, kurus būtu lietderīgi uzlikt nosacīti pirmstermiņa atbrīvotajām personām.

Atbrīvojot nosacīti no soda izciešanas personu, kura nav atlīdzinājusi cietušajam vai citām personām ar noziedzīgu nodarījumu radīto kaitējumu, tiesai jāizmanto likumā paredzētā iespēja un jāuzliek pienākums noteiktā laikā atlīdzināt nodarīto kaitējumu (KL 55.p.6.d.1.punkts), brīdinot, ka izvairīšanās no šī pienākuma var kļūt par iemeslu brīvības atņemšanas soda neizciestās daļas izpildei. Gadījumā, ja nodarītā kaitējuma summa ir liela un ir acīmredzams, ka neizciestā soda laikā persona nevarēs to pilnīgi atlīdzināt, tiesa var noteikt pienākumu nevis pilnīgi atlīdzināt radīto kaitējumu, bet, sākt parāda atmaksu.

Nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu uzvedība ir jāuzrauga. Lai to nodrošinātu, pirmkārt, svarīgi veikt šo personu uzskaiti. Esošo praksi, kad PITSI darbinieki kopā uzskaita gan cilvēkus, kuri pilnīgi izcietuši piespiesto brīvības atņemšanu, gan tos, kuri tika atbrīvoti nosacīti pirmstermiņa, nevar atzīt par pareizu. Probācijas dienestam jāierosina, lai PITSI darbinieki veiktu atsevišķu nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu uzskaiti.

Jānodrošina nosacīti pirmstermiņa atbrīvotajām personām uzlikto pienākumu izpildes kontroli. PITSI darbiniekiem ir jākontrolē visu to pienākumu izpildi, kuri tika uzlikti personai, atbrīvojot viņu nosacīti pirmstermiņa.

Jāpievērš lielāka uzmanība nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu iekārtošanai darbā. Tiesas sēdēs notiesātie parasti apgalvo, ka viņiem nav problēmu atrast darbu pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas, kā arī demonstrē vēstules no dažādiem uzņēmumiem, kuru vadītāji garantē šo personu pieņemšanu darbā. Tomēr praktiski no ieslodzījuma vietām atbrīvotām personām parasti nav viegli atrast pastāvīgu darbu un stabilu ienākumu avotu.

Valsts probācijas dienesta likumā ir jāgroza probācijas klienta definīcija, izslēdzot no tās vārdus “ja tai uzlikti likumā paredzētie pienākumi”. Tādējādi būtu nodrošināta atbilstība starp Valsts probācijas likuma 1.un 12. pantos noteikto.

Jāizstrādā instrukcija, kura reglamentētu uzraudzību un palīdzības sniegšanu nosacīti notiesātajiem un nosacīti pirmstermiņa no soda atbrīvotajām personām. Lai izstrādātu šo dokumentu, būtu vēlams izveidot darba grupu, iesaistot tajā probācijas dienesta darbiniekus, PITSI darbiniekus, ieslodzījumu viedu un NVO pārstāvjus.

Gatavojoties nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu uzraudzīšanai, Probācijas dienestam jāizvērtē policijas darbinieku loma nosacīti pirmstermiņa atbrīvoto personu uzraudzībā pēc 2006.gada 1.janvāra. Nepārprotami probācijas dienestam ir jābūt koordinatoram šajā procesā, savukārt policijas darbinieki un pirmkārt – iecirkņu inspektori – var sniegt būtisku palīdzību probācijas dienestam šīs funkcijas realizācijā.

Pielikums 1.

Lieta Nr. 4-12/245/8 2004.gada
21.maijā

LĒMUMS

Jelgavas tiesa šāda sastāva:
tiesnesis J.Š.,
tiesas piesēdētājas R.S. V.O,
ar sekretāri L.D.,
 piedaloties prokuroram A.E.,
administratīvās komisijas pārstāvim J.E.,

2004.gada 21.maijā izskatīja atklātā tiesas sēdē Jelgavā, Pārlielupes cietuma telpās, Administratīvās komisijas iesniegumu par notiesātā **G.G.**, personas kods xxxxxx-xxxxx, nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda.

Pārbaudījusi notiesātā personīgās lietas materiālus, noklausījusies viņa paskaidrojumus, administrācijas pārstāvja paskaidrojumus, Administratīvās komisijas viedokli, prokurora atzinumu, tiesa

konstatēja:

G.G. notiesāts 2003.gada 23.janvārī Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā pēc Krimināllikuma 175.panta 3.daļas, 51.panta ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem 3 mēnešiem.

Soda termiņa sākums 2002.gada 10.jūnijs.

Uz 2004.gada 21.maiju G.G izcietis - 1 gadu 11 mēnešus 11 dienas.

Soda izciešanas laikā notiesātais G.G. režīma un disciplīnas pārkāpumus nav pieļāvis. Cietumā ar darbu nodrošināts nav. Uz audzinoša rakstura pasākumiem reaģē pareizi. Režīma prasības pilda. Pildījis atsevišķus rīkojumus vienības labiekārtošanā. Vainu izdarītajā noziegumā ir atzinis un nožēlo. Uztur attiecības ar māti un brāli. No 2004.gada 31.marta sodu izcieš cietuma augstākā režīma pakāpē.

Tiesa uzskata, ka iesniegums ir pamatots un apmierināms.

Notiesātais G.G. ar priekšzīmīgu uzvedību ir pierādījis savu labošanos. Tāpēc tiesa uzskata, ka viņu iespējams pirms termiņa nosacīti atbrīvot no soda.

Pamatojoties uz teikto un Krimināllikuma 61.pantu, saskaņā ar Latvijas KPK 365.pantu, tiesa

nolēma:

notiesāto G.G. no atlikušā soda - 3/trīs/ mēnešu 19/deviņpadsmit/ dienu izciešanas, nosacīti pirms termiņa atbrīvot.

Tiesnesis /paraksts/

Tiesas piesēdētāji /divi paraksti/

Pielikums 2.

L Ē M U M S

Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa

sastāvā : priekšsēdētājs Ā.S.

tiesas piesēdētāji : A.A., J.P. ar sekretāri N.K.,

pieņemoties prokurorei I. Š.

2004. gada 9 jūnijā Ilģuciema cietuma, Rīgā, Tvaikoņu ielā 3, atklātajā tiesas sēdē izskatījusi iesniegtus materiālus par notiesātās T. Š., dz. 1954.g., pirmstermiņa nosacītu atbrīvošanu

konstatēja:

T. Š., dz. 1954.g., notiesāta: 29.03.1999 pēc LKK 139.p.l.d., 42.p., ar brīvības atņemšanu uz 6 mēnešiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz 1 gadu; 06.03.2000. pēc LKK 139.p.l.d., 38.p.3.d., 42.p. ar brīvības atņemšanu uz 1 gadu nosacīti ar pārbaudes laiku uz 1 gadu; 20.03.2000, pēc LKK 139.p.l.d., 38.p.3.d., 42.p, ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem, nosacīti ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem; 04.09.2001. pēc Krimināllikuma 175.p.2.d., 49.p., 51.p., 42.p. ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem un naudas sodu - 100 Ls; 24.12.2002. Rīgas Vidzemes priekšpilsētas tiesā pēc Krimināllikuma 175.p.2.d., 51.p.l.d., 52.p.2 d. ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem 1 mēnesi un naudas sodu - 100 Ls. Agrāk sodīta, sodāmība dzēsta.

Noklausījusies notiesātās personīgos paskaidrojumus, Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas pārstāvja ieteikumu, kā arī prokurora pozitīvu slēdzienu, tiesa uzskata, ka šis ieteikums var tikt apmierināts.

Vadoties pēc Krimināllikuma 61.p., un LKPK 365.p. noteikumiem, tiesa

nolēma:

notiesāto T. Š., dz. 1954.g., nosacīti pirms termiņa atbrīvot no tālākās brīvības atņemšanas soda izciešanas, saskaņā ar Krimināllikuma 61.p., neizciestā soda daļu 7 mēnešus 5 dienas uzskatīt par nosacītu, atbrīvojot viņu no apcietinājuma.

Lēmumu var pārsūdzēt 10 dienu laikā Rīgas apgabaltiesā, iesniedzot sūdzību Rīgas Kurzemes rajona tiesā.

Tiesnesis - /paraksts/

Tiesas piesēdētāji -- /divi paraksti/

Pielikums 3.

LĒMUMS

Par Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas lēmuma atcelšanu

Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesnesis L.B.
un tiesas piesēdētāji O.M. un L.K.
ar sekretāri J.M.
un tulku L.R.
pedaloties prokurorei M.B.
administratīvās komisijas pārstāvei I.T.
izskata atklāta tiesas sēdē tiesas zālē Ilģuciema cietumā
Rīgā, Tvaikoņu ielā 3, 2004.gada 10.augustā
notiesātās R. J., personas kods xxxxxx-xxxxx, sūdzību par Ilģuciema
cietuma administratīvās komisijas 2004.gada 06.jūlija lēmumu

konstatēja:

Ar Rīgas Ziemeļu rajona tiesas spriedumu 2002.gada 09.decembrī R.J, personas kods xxxxxx-xxxxx, tika atzīta par vainīgu Latvijas KK 144.p.4.d., 41.p. paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā un, sodīta ar brīvības atņemšanu uz 4 (četriem) gadiem.

Soda izciešanas termiņa sākums 2002.gada 22.februāris.

Ar Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas 2004.gada 06.jūlija lēmumu tika atteikts iesniegt tiesai materiālus par pirmstermiņa nosacītu atbrīvošana no vidējās režīma pakāpes.

Notiesātā R.J. savu sūdzību uzturēja un lūdza atcelt administratīvās komisijas lēmumu kā nepamatotu, jo, soda izciešanas termiņā tika ieskaitīts pirmstiesas izmeklēšanas izolatorā pavadītais laiks - no 2002.gada 22.februāra, Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas pārstāve sūdzību neatzina, paskaidrojot, ka rīkojušies vadoties no Ieslodzījuma vietu departamenta vadības skaidrojumiem šai jautājumā.

Uzklausot paskaidrojumus, izvērtējot materiālus, tiesa uzskata, ka notiesātās sūdzība ir pamatota un apmierināma sekojošu motīvu dēļ.

Soda izpildes režīmu daļēji slēgtajos cietumos reglamentē Latvijas Soduzpildes kodeksa 50⁵.pants, kura trešā daļa paredz, ka pēc ievietošanas cietumā notiesātajam ne mazāk kā viena piektdaļa no piespriešotā soda laika jāizcieš soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, ne mazāk kā viena piektdaļa soda izciešanas režīma vidējā pakāpē, bet atlikusī soda daļa - soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē. Notiesātos, kuri izcieš sodu soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, var ar brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas lēmumu pārcelt uz atklāto cietumu vai likumā noteiktajā kārtībā nosacīti pirms termiņa atbrīvot.

Tiesa atzīst, ka Ilģuciema cietuma administratīvā komisija ir ievērojusi attiecīgās prasības, taču nav ņemts vērā Latvijas Soduzpildes komisijas kodeksa 50¹¹.panta pirmās daļas 3.punktā noteiktais, ka administratīvā komisija ir tiesīga ierosināt tiesai atbrīvot notiesāto, kurš sodu izcieš režīma ne tikai augstākajā, bet arī vidējā pakāpē, no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa.

Saskaņā ar Krimināllikuma 61 .panta trešās daļas 1 .punktu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda var noteikt, kad notiesātais faktiski ir izcietis ne mazāk kā 1/2 no noteiktā soda, ja tas piespriešot par mazāk smagu noziegumu.

Notiesātā R.J. uz 2004.gada 22.februāri bija izcietusi 1/2 no soda, tādēļ Ilģuciema cietuma administratīvajai komisijai, 2004.gada 06. jūlijā, lemjot jautājumu par materiālu iesniegšanu tiesai par notiesātās R.J. nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, nebija likumīga pamata atteikt iesniegt tiesai iesniegumu Latvijas Soduzpildes kodeksa 115.panta

kartībā, lai lemtu jautājumu par R.J. atbrīvošanu, nosacīti pirms termiņa uz minēto motīvu pamata.

Pamatojoties uz augstākminēto, vadoties no Krimināllikuma 61.panta, Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50¹³.panta, Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 373. panta, tiesa

nolēma:

atcelt Iļģuciema cietuma administratīvās komisijas 2004.gada 06.jūlija lēmumu atteikt iesniegt tiesai materiālus par notiesātās R.J., personas kods xxxxxx-xxxxx, nosacīti pirmstermiņa atbrīvošanu no soda.

Tiesnesis paraksts

Tiesas piesēdētāji paraksti

Pielikums 4.

LATVIJAS REPUBLIKAS PROKURATŪRA

SPECIALIZĒTĀ VAIRĀKU NOZARU PROKURATŪRA

Reģ. Nr.90000022859, Dzirnau iela 113, Rīga, LV 1011
tālr. 7044685, fakss 7044729, e-pasts: spec@lrp.gov.lv

RĪGA

2004.gada 18.augustā
Krimināllietu
Nr.

Rīgas apgabaltiesas
tiesas kolēģijai

BLAKUS PROTESTS

par Rīgas Kurzemes rajona tiesas 2004.g. 10.augusta
lēmumu atcelt Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas lēmumu
par atteikšanos iesniegt tiesai materiālus notiesātās R.J. nosacītai
pirmstermiņa atbrīvošanai no soda

Ar Rīgas Ziemeļu rajona tiesas 2002.g. 9.decembra spriedumu R.J. atzīta par vainīgu pēc Latvijas KK 144. p. 4. d. un notiesāta ar brīvības atņemšana uz 4 gadiem. Soda izciešanas termiņa sākums 2002.g. 22.februāris.

2004.g. 3. februārī Ilģuciema cietuma administratīvā komisija pieņēma lēmumu pārvest notiesāto R.J. no zemākās uz vidējo režīma pakāpi.

2004.g. 6. jūlijā Ilģuciema cietuma administratīvā komisija izskatīja notiesātās R.J. iesniegumu par iespēju ierosināt tiesai viņas nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda un nolēma atteikties iesniegt tiesai materiālus par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu motivējot ar to, ka R.J. atrodas vidējā soda izciešanas režīma pakāpē. Šo komisijas lēmumu R.J. pārsūdzēja Kurzemes rajona tiesā.

Kurzemes rajona tiesa 2004.g. 10.augustā R.J. sūdzību apmierināja un atcēla Ilģuciema cietuma administratīvās komisijas 2004.g. 6.jūlija lēmumu. Šajā lēmumā tiesa atzīst, ka administratīvā komisija ir ievērojusi Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.⁵ p. prasības, taču neesot ņēmusi vērā Latvijas SIK 50.¹¹ panta 1 .d. 3.punktā paredzēto, ka administratīvā komisija ir tiesīga ierosināt tiesai nosacīti atbrīvot arī notiesāto, kurš izcieš sodu vidējā, bet ne augstākajā pakāpē (atbrīvošana tikai no augstākās pakāpes paredzēta SIK 50.⁵ pantā). Šāds tiesas arguments neiztur kritiku, jo ne norādītā 50.¹¹ panta, ne arī jebkura cita Soduzpildes kodeksa vai Krimināllikuma norma, kas attiecas uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, nav imperatīvas. Gan Krimināllikuma, gan Soduzpildes kodeksa normas nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas jautājumos tikai paredz obligāto apstākļu kopumu, kuram pastāvot vispār var lemt par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda, bet neuzliek ne administratīvajām komisijām, ne arī tiesām par pienākumu kādu notiesāto obligāti nosacīti pirms termiņa atbrīvot pat tad, ja formālie nosacījumi šādi iespējai pastāv, jo jāņem vērā nosacītas atbrīvošanai no soda institūcijas jēga, kur viens no aspektiem neapšaubāmi ir tāds, ka komisijai un tiesai, vērtējot visus konkrēto notiesāto raksturojošos datus, jānonāk pie ticamas pārliecības, ka nosacīti atbrīvotais ne vien patiesi nožēlo izdarīto, bet arī nekad vairs neizdarīs tīšus likumpārkāpumus. Nav likumīgi faktiski uzlikt par pienākumu administratīvajai komisijai iesniegt materiālus tiesai jautājuma risināšanai par nosacīta pirmstermiņa atbrīvošanu no soda par jebkuru notiesāto, kurš ir izcietis Krimināllikuma 61.p. paredzēto soda daļu un atrodas tikai vidējā režīma pakāpē, bet tieši tas faktiski tiek darīts ar Kurzemes rajona

tiesas 2004.g. 10. augusta lēmumu R.J. lietā, kur tiesa administratīvās komisijas likumā paredzētās tiesības interpretē kā pienākumu un pat nevērtē Krimināllikuma 61.p. 2.d. prasību - t.i. vai R.J. ir labprātīgi atlīdzinājusi kaut nelielu daļu no cietušajam ar noziedzīgo nodarījumu radītā materiālā zaudējuma - Ls 14880,00-

Pamatojoties uz KPK 574.p. 4.d., 436.p. 447.p. 1.d. 5.punktu,
lūdzu:

1. Atcelt kā nelikumīgu Rīgas Kurzemes rajona desas 2004. gada 10. augusta lēmumu par Iļģuciema cietuma administratīvās komisijas lēmuma atcelšanu jautājumā par notiesātās R.J., personas kods xxxxxx-xxxxx, nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda.

Specializētas vairāku nozaru
prokuratūras prokurore

M.Brante

Pielikums 5.

Apstiprināta ar
Valsts policijas priekšnieka
2000.gada 30.marta
pavēli Nr.273

INSTRUKCIJA¹⁶

par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību
brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām

1. Šī instrukcija (turpmāk – instrukcija) nosaka kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām (turpmāk – persona).

2. Brīvības atņemšanas iestāde ne vēlāk kā trīs mēnešus pirms soda termiņa beigām nosūta Valsts policijas iestādei, kuras apkalpojamā teritorijā persona ir vai bijusi pierakstīta, vai kuras teritorijā viņa izvēlējusies dzīvesvietu, pieprasījumu (1.pielikums).

3. Valsts policijas teritoriālās iestādes Policijas izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas (turpmāk – Inspekcija) darbinieks brīvības atņemšanas iestādes pieprasījumu reģistrē žurnālā (2.pielikums) un sagatavo uzdevumu (3.pielikums):

3.1. ja persona ir pilngadīga – iecirkņa inspektoram, kura apkalpojamā teritorijā vēlas dzīvot persona, pārbaudīt iespējas pierakstīties dzīvesvietā;

3.2. ja persona ir nepilngadīga – Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta (turpmāk – NLID) darbiniekam (iecirķņa inspektoram) pārbaudīt iespējas pierakstīties dzīvesvietā.

4. Iecirkņa inspektors noskaidro iespējas pilngadīgai personai pierakstīties dzīvesvietā un par rezultātiem sagatavo un iesniedz dienesta ziņojumu (4.pielikums).

5. NLID darbinieks (iecirķņa inspektors) sadarbībā ar bāriņtiesu (pagasttiesu) un citiem pašvaldību dienestiem noskaidro iespējas nepilngadīgajai personai pierakstīties dzīvesvietā un par rezultātiem sagatavo un iesniedz dienesta ziņojumu (4.pielikums).

6. Par pārbaudes rezultātiem Inspekcijas darbinieks ne vēlāk kā 20 dienas pēc pieprasījuma saņemšanas rakstiski informē brīvības atņemšanas iestādi (5.pielikums), par ko izdara atzīmi žurnālā (2.pielikums).

7. Lai nodrošinātu personas savlaicīgas ierašanās kontroli izvēlētajā dzīvesvietā, brīvības atņemšanas iestādes administrācija 20 dienas pirms personas atbrīvošanas nosūta Valsts policijas iestādei paziņojumu par šīs personas atbrīvošanu (6.pielikums). Ja persona atbrīvota sakarā ar amnestiju, nosacīti pirms termiņa vai apžēlota, paziņojumu izsūta atbrīvošanas dienā.

8. Inspekcijas darbinieks paziņojumu par personas atbrīvošanu reģistrē žurnālā un tā kopiju nodod izvēlētajā dzīvesvietas iecirkņa inspektoram (NLID darbiniekam).

9. Iecirkņa inspektors (NLID darbinieks) kontrolē, vai persona ir ieradies izvēlētajā dzīvesvietā un vai tiks pierakstīta, par ko viena mēneša laikā no atbrīvošanas dienas rakstiski informē Inspekcijas darbinieku (ziņojumu pievieno iepriekš saņemtajiem dokumentiem).

10. Ja pilngadīgā persona mēneša laikā neierodas izvēlētajā dzīvesvietā, Inspekcijas darbinieks informē par to Valsts policijas iestādes priekšnieku, kurš pieņem lēmumu par pasākumu veikšanu šīs personas atrašanās vietas noskaidrošanai.

11. Ja nepilngadīgā persona 5 dienu laikā neierodas dzīvesvietā un viņas atrašanās vieta nav noskaidrota, NLID darbinieks raksta ziņojumu par nepieciešamību sākt nepilngadīgās personas meklēšanu, ko apstiprina Valsts policijas iestādes priekšnieks. NLID darbinieks ziņojumu kopā ar meklēšanas materiāliem nodod kriminālpolicijai.

---

¹⁶ bez pielikumiem

12. Iecirkņa inspektors ņem uzskaitē līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai pilngadīgās personas, kuras sodītas par smagu vai sevišķi smagu noziegumu vai par kurām ir ziņas, ka tās varētu turpināt noziedzīgu darbību, par ko izdara atzīmi ar iekšlietu ministra 1997.gada 7.marta pavēli Nr.95 apstiprinātās Policijas iecirkņa inspektora instrukcijas 1.pielikumā (iecirķņa pase).

13. Iecirkņa inspektors periodiski apmeklē uzskaitē esošo personu dzīvesvietā un noskaidro tās dzīves apstākļus, iztikas līdzekļu iegūšanas avotus, ģimenes locekļu un kaimiņu atsauksmes, nepieciešamību sniegt palīdzību, kā arī citu informāciju. Uzskaitē esošās personas pārbaužu biežumu nosaka, ņemot vērā šīs personas uzvedību.

14. Ja uzskaitē esošā persona atstājusi Valsts policijas iestādes apkalpojamo teritoriju sakarā ar dzīvesvietas maiņu, iecirkņa inspektors rakstiski informē Valsts policijas priekšnieku un Inspekcijas darbinieku, kurš materiālus, kuri attiecas uz šo personu, nosūta uz Valsts policijas iestādi pēc jaunās dzīvesvietas.

15. Ja uzskaitē esošā persona atstājusi dzīvesvietu, nenorādot jauno dzīvesvietu, darbinieks, kura uzskaitē atrodas šī persona, informē Valsts policijas iestādes priekšnieku, kurš pieņem lēmumu par pasākumu veikšanu tās atrašanās vietas noskaidrošanai.

16. Pēc nepilngadīgās personas ierašanās dzīvesvietā tiek iekārtota (atjaunota) profilakses lieta un tiek veikts individuālās profilakses darbs saskaņā ar 1999.gada 30.jūnija Valsts policijas pavēli Nr.455 apstiprinātās „Valsts policijas kārtības policijas Nepilngadīgo lietu inspektoratu dienesta instrukcijas” prasībām.

17. Personas ierašanās datumu pie Inspekcijas darbinieka tiek reģistrēts žurnālā (2.pielikums). Inspekcijas darbinieks noskaidro problēmas, kuras radušās šai personai pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes un veic pasākumus to risināšanā.

18. Valsts policijas iestādes priekšnieka (vietnieks) noteiktajā kārtībā personu var nosūtīt pie citu policijas dienestu darbiniekiem.

19. Inspekcijas darbinieks personai:

19.1. izskaidro, kādi dokumenti viņai nepieciešami un kādā kārtībā noformējami p[ersonu apliecinājošos dokumenti;

19.2. palīdz risināt jautājumu par dzīvojamās telpas saņemšanu;

19.3. palīdz risināt nodarbinātības jautājumu, tai skaitā informē par iespēju reģistrēties Valsts nodarbinātības dienestā un iegūt bezdarbnieka statusu;

19.4. sniedz palīdzību citu problēmu risināšanā.

20. Jautājumus, kas saistīti ar palīdzības sniegšanu nepilngadīgajām personām, risina NLID darbinieki sadarbībā ar bāriņtiesu (pagasttiesu).

21. Par personas pierakstīšanos dzīvesvietā Inspekcijas darbinieks izdara atzīmi žurnālā (2.pielikums).

22. Divas reizes gadā – par pirmo pusgadu līdz 15.augustam un par otro pusgadu līdz 15.februārim Inspekcijas darbinieks aizpilda izziņu (7.pielikums) un nosūta Tieslietu ministrijas Ieslodzījuma vietu pārvaldei.

Valsts policijas
Galvenās kārtības policijas
pārvaldes priekšnieks

I.Stūrains

SASKAŅOTS

Ieslodzījuma vietu pārvaldes
priekšnieks

V.Zahars

Pielikums 6.

_____ (policijas iestādes nosaukums)

priekšniekam _____

_____ (adrese)

Paziņoju Jums, ka _____ .gada „_____” _____ uz apžēlošanas akta pamata, sakarā ar amnestiju, nosacīti pirms termiņa, sakarā ar soda izciešanu (vajadzīgo pasvītrot) tiek atbrīvots(a) _____

(vārds, uzvārds)

sodīts(a)

_____ (kad un kāda tiesa, pants, termiņš)

kurš(a) atbilstoši ierakstam „Izziņā par atbrīvošanu” tiek nosūtīts uz bijušo pastāvīgo pieraksta vietu, vai kurš(a) izvēlējies(usies) dzīvesvietu (vajadzīgo pasvītrot)

_____ (adrese)

Ja tā nav pēdējā pastāvīgā pieraksta vieta, norādīt, kāpēc viņš(a) izvēlējies(usies) šo adresi:

_____

Soda izciešanas laikā tiek raksturots(a): pozitīvi, negatīvi, apmierinoši (vajadzīgo pasvītrot).

Pēc atbrīvošanās ir nodomi: turpināt, pārtraukt noziedzīgo darbību, nav zināms (vajadzīgo pasvītrot).

_____

_____

priekšnieks

_____ (uzvārds)

Literatūra

- Atskaite par Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem par 2003.gada 12 mēnešiem
- Atskaite par Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem par 2002.gada 12 mēnešiem
- Atskaite par Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem par 2001.gada 12 mēnešiem
- Atskaite par Policijas Izpildāmo tiesas spriedumu inspekcijas darba rādītājiem par 2000.gada 12 mēnešiem
- Brīvības atņemšanas iestāžu iekšējās kārtības noteikumi, LR MK 19.02.2002
- Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2003.gada publiskais pārskats
- Instrukcija par kārtību, kādā Valsts policijas darbinieki uzskaita un sniedz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām, apstiprināta ar Valsts policijas priekšnieka 2000.gada 30.marta pavēli Nr.273
- Krimināllikums
- Kriminālprocesa likuma projekts
- Latvijas Kriminālkodekss
- Latvijas Kriminālprocesa kodekss
- Nosacītas notiesāšanas un papildsoda - tiesību ierobežošana izpildes instrukcija, apstiprināta ar Iekšlietu ministrijas Valsts policijas priekšnieka 1999. gada pavēli Nr. 697
- Policijas Iecirkņa inspektoru dienesta Instrukcija, Apstiprināta ar Valsts policijas priekšnieka 2002.gada 17.decembra pavēli Nr. 1369
- Sodu izpildes kodekss
- Valsts probācijas dienesta likums, pieņemts 2003.gada 18.decembrī.
- Освобождение осужденных из мест лишения свободы., под редакцией Н.И. Волошина, Москва, 1978